FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI
KATEDRA SLAVISTIKY

OBCY/INNY W PROZIE STANISŁAVA LEMA I JOZEFA ŽARNAYA

CIZÍ/INÝ V PRÓZE STANISŁAVA LEMA A JOZEFA ŽARNAYA

THE CONCEPT OF ALIEN/OTHER IN THE WORKS OF STANISŁAV LEM AND JOZEF ŽARNAY

DIPLOMOVÁ PRÁCA

VYPRACOVALA: Bc. Ivana Štefanidesová
VEDOUCÍ PRÁCE: Mgr. Dorota Julia Nowak, Ph.D.

OLOMOUC 2024

Oświadczenie autora pracy

Świadoma odpowiedzialności prawnej oświadczam, iż niniejsza praca dyplomowa Obcy/Inny w prozie Stanisława Lema i Jozefa Žarnaya została napisana przeze mnie samodzielnie pod kierunkiem promotora Mgr. Doroty Julii Nowak, Ph.D. z wykorzystaniem literatury, którą wymieniłam w części Bibliografia.

Ponadto oświadczam, że niniejsza praca nie została wykorzystana do uzyskania innego lub tego samego tytułu naukowego.

Ponadto oświadczam, iż niniejsza wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną.

W Ołomuńcu, dnia 27 czerwca 2024 r. .....

Bc. Ivana Štefanidesová

Podziękowania

Podziękowania dla promotora pracy Mgr. Dorocie Julii Nowak, Ph.D. za wskazówki i profesjonalną pomoc w pisaniu niniejszej pracy, cenne rady, a także za cierpliwość i dobrą wolę.

ABSTRAKT w języku polskim

ŠTEFANIDESOVÁ, Ivana: Obcy/Inny w prozie Stanisława Lema i Jozefa Žarnaya. [Praca magisterska]. Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu. Wydział Filozoficzny, Katedra Języków Słowiańskich. Promotor: Mgr. Dorota Julia Nowak, Ph.D. WF UPOL Ołomuniec, 2024.

Niniejsza praca magisterska zajmuje się analizą komunikacji z Obcym w oparciu o wybrane dzieła Stanisława Lema i Jozefa Žarnaya. Praca jest napisana w języku polskim i liczy 60 stron normowanych. Jest o charakterze teoretyczno-praktycznym.

Celem podjętych badań była analiza komunikacji z istotami pozaziemskimi w literaturze fantastycznonaukowej na podstawie modelu komunikacyjnego Romana Jakobsona. Wyniki badań pokazały, że komunikacja jest przy braku kodu wspólnego lub kanału komunikacyjnego możliwa tylko częściowo i nie dochodzi do prawdziwej wymiany informacji między nadawcą i odbiorcą.

Praca składa się z dwóch części. W części teoretycznej zostały scharakteryzowane najważniejsze założenia teorii komunikacji, a także zostały opisane cechy literatury fantastycznonaukowej i postacie Obcego wystupującego w dziełach tego typu. Teoretyczną część uzamykały rozdziały o Stanisławowi Lemie i Jozefovi Žarnayu. Część praktyczna zawiera cztery większe podrozdziały, pierwsze dwa krótce przedstawiają wybrane dzieła: *Solaris* i *Tajomstvo dračej steny*. Następne podrozdziały zostały poświecone właściwej analizie komunikacji z Obcym w oboch dziełach przy użyciu modelu Jakobsona i analizie ich funkcji komunikacyjnej.

słowa kluczowe: Obcy/Inny, komunikacja, literatura fantastycznonaukowa, Stanislav Lem, Jozef Žarnay, *Solaris*, *Tajomstvo dračej steny*

ABSTRAKT V ČESKÉM JAZYCE

ŠTEFANIDESOVÁ, Ivana: Cizí/Jiný v dílech Stanislava Lema a Jozefa Žarnaye. [Diplomová práce]. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta, Katedra slavistiky. Vedoucí práce: Mgr. Dorota Julia Nowak, Ph.D. FF UPOL Olomouc, 2024.

Tato magisterská práce se zabývá analýzou komunikace s cizincem na základě vybraných děl Stanislava Lema a Jozefa Žarnaye. Práce je psána v polštině a má 60 stran normovaného textu. Skládá se jak z teoretické, tak praktické části.

Cílem provedeného výzkumu bylo analyzovat komunikaci s mimozemšťany ve vědecko-fantastické literatuře na základě komunikačního modelu Romana Jakobsona. Výsledky výzkumu ukázaly, že komunikace je při absenci společného kódu nebo komunikačního kanálu možná pouze částečně a takže nemůže docházet ke skutečné výměně informací mezi odesílatelem a příjemcem.

V teoretické části byly představeny základní předpoklady teorie komunikace a popsána charakteristika vědeckofantastické literatury a postav z cizích kultur/planet/galaxií, které se v dílech tohoto typu objevují. Teoretickou část uzavírají kapitoly o Stanislavu Lemovi a Jozefu Žarnayovi. Praktická část obsahuje čtyři rozsáhlejší podkapitoly, přičemž první dvě stručně představují vybraná díla: *Solaris* a *Tajomstvo dračej steny*. Zbývající podkapitoly jsou věnovány samotné analýze komunikace s Cizincem v obou dílech s využitím Jakobsonova modelu a rozboru jejich komunikační funkce.

klíčové slova: Cizí/Jiný, komunikace, literatura science-fiction, Stanisław Lem, Jozef Žarnay, *Solaris*, *Tajomstvo dračej steny*

SPIS TREŚCI

ABSTRAKT w języku polskim ... 3
ABSTRAKT v českém jazyce ... 4
1 Wstęp ... 7
2 Część Teoretyczna ... 9
2.1 Komunikacja ... 9
2.1.1 Teoria komunikacji ... 9
2.1.2 Jakobsonów model komunikacji ... 11
2.1.3 Proces komunikacji ... 12
2.1.4 Ramy komunikacji ... 15
2.1.5 Podział komunikacji ... 16
2.2 Literatura fantastycznonaukowa ... 18
2.2.1 Definicja ... 18
2.2.2 Cechy ... 19
2.2.3 Historia ... 20
2.2.4 Fantastyka naukowa dla dzieci ... 21
2.3 Obcy/Inny ... 21
2.3.1 Definicja ... 22
2.3.2 Cechy charakterystyczne ... 23
2.3.3 Funkcje Obcego w literaturze fantastycznonaukowej ... 24
2.4 Stanisław Lem ... 25
2.5 Jozef Žarnay ... 26
3 Część Analityczna ... 28
3.1 Solaris ... 28
3.2 Tajomstvo dračej steny ... 29
3.3 Komunikacja z Obcym/innym w Solarisie ... 29
3.3.1 Analiza na podstawie modelu Jakobsona ... 31
3.4 Komunikacja z Obcym/Innym w Książce Tajomstvo dračej steny ... 33
3.4.1 Lurrydani ... 33
3.4.2 Nyrfanie ... 36
3.4.3 Ariolani ... 39

3.4.4 Tortonorani 43
4 Zakończenie 47
5 Resumé 49
6 Bibliografia 50

1 WSTĘP

Komunikacja z obcym stanowi jedno z fundamentalnych zagadnień literatury fantastycznonaukowej, której głównym celem jest eksploracja granic ludzkiej wiedzy i doświadczenia poprzez konfrontację z nieznanym i niezrozumiałym. Twórczość Stanisława Lema oraz Jozefa Žarnaya, cenionych przedstawicieli tego gatunku literackiego, oferuje niezwykłe wizje kontaktu z istotami pozaziemskimi oraz refleksję nad konsekwencjami takiej interakcji.

Celem niniejszej pracy jest przeanalizowanie tematu komunikacji z obcym na podstawie wybranych dzieł Stanisława Lema (*Solaris*) oraz Jozefa Žarnaya (*Tajomstvo dračej steny*). Literatura science-fiction często eksploruje złożoność komunikacji między ludźmi a Obcymi, co może być interpretowane jako metafora trudności w porozumiewaniu się między różnymi kulturami czy osobami. Hipoteza tej pracy sugeruje, że istotnym aspektem tej złożoności jest nie tylko brak wspólnego kodu komunikacyjnego, ale także brak kanału przekazu, co prowadzi do paradoksalnej sytuacji, gdzie próby komunikacji mogą być błędnie interpretowane lub zupełnie odrzucane. Analizując twórczość Lema oraz Žarnaya, zamierzono ukazać, w jaki sposób ci autorzy przedstawiają ten problem oraz jakie rozwiązania proponują w kontekście porozumienia z Obcym.

Praca będzie się składała z dwóch głównych części: teoretycznej i praktycznej. Część teoretyczna rozpocznie się od definicji komunikacji oraz omówienia modelu komunikacyjnego Romana Jakobsona, co pozwoli na zrozumienie różnych aspektów komunikacji w kontekście literatury fantastycznonaukowej. Ponadto, wcześniejsze badania Aleksandry Potockiej-Woźniak, która dokonała analizy komunikacji z Obcym w wybranych dziełach Stanisława Lema (takich jak *Podróż ósma* z *Dziennków Gwiazdkowych*, *Eden* oraz *Solaris*) z wykorzystaniem modelu komunikacji Romana Jakobsona stanowią ważny punkt odniesienia do dalszej refleksji nad tym tematem. Następnie będzie dokonana charakterystyka literatury fantastycznonaukowej, ze szczególnym uwzględnieniem jej funkcji w zakresie literatury światowej, ale też funkcji edukacyjnej, która jest istotna zwłaszcza w literaturze dla dzieci. Dalsza część będzie się skupiała na pojęciu „Obcy” oraz jego funkcji w literaturze fantastycznonaukowej. Będą omówione cechy charakterystyczne istot pozaziemskich, ich różnorodność oraz znaczenie jako symboli ludzkich lęków i marzeń. Przedstawione będą również profily Stanisława Lema i Jozefa Žarnaya jako autorów, których dzieła tworzą główny przedmiot analizy.

W niniejszej pracy będą wykorzystane książki i artykuły naukowe polskich i zagranicznych badaczy omawiające komunikację jak np. *Poetyka w świetle językoznawstwa* (Jakobson, 1960) lub *Komunikácia, tlmočenie preklade alebo Prečo spadla Babylonská veža* (Müglová, 2018); zajmujące się literaturą fantastycznonaukową (*Science Fiction: Its Nature, Faults and Virtues* (Heinlein, 1977)) czy prezentujące postać Obcego (*Aliens: the anthropology of science fiction* (Slusser i Rabkin, 1987)).

Celem części praktycznej pracy będzie szczegółowa analiza komunikacji z obcym w dwóch określonych dziełach literackich. *Solaris* Stanisława Lema oraz *Tajomstvo dračej steny* Jozefa Žarnaya stanowią podstawę do badania różnych aspektów interakcji między ludźmi a istotami pozaziemskimi. Poprzez analizę tych dzieł autorka będzie się starała zidentyfikować główne problemy wynikające z komunikacji z obcymi oraz zrozumieć, jak dani pisarze wykorzystują literackie narzędzia do eksploracji tych problemów. Będą opisywane konkretne sytuacje komunikacyjne ze względu na to, kto jest nadawcą i odbiorcą, jaki jest kontekst i jaki jest używany kod i kanał komunikacyjny. Naśladować będzie też analiza z perspektywy funkcji komunikacyjnej.

Praca ta ma na celu nie tylko przybliżenie czytelnikowi literackiego fenomenu kontaktu z obcym, ale również wskazanie na jego głębsze znaczenie jako metafory ludzkiej egzystencji i kondycji. Badanie tego tematu jest istotne nie tylko dla literaturoznawstwa, ale także dla filozofii, socjologii oraz nauk o komunikacji, ponieważ stawia pytania o nasze miejsce w wszechświecie i nasze możliwości porozumienia się z tym, co pozostaje niepoznane.

2 CZĘŚĆ TEORETYCZNA

W części teoretycznej niniejszej pracy będzie omówiona komunikacja, jej różne definicje i podział, razem z Jakobsonowym modelem komunikacji. Następny podrozdział jest poświecony literaturze fantastycznonaukowej, jej cecham i krótkiej historii wraz z nieco głębszym skupieniem się na science-fiction dla dzieci. Trzecia definicja podana będzie definicja Obcego, która będzie poszerzona o jego cechy charakterystyczne i funkcje w literaturze fantastycznonaukowej. Teoretyczną część będą zawierać rozdziały o Stanisławie Lemie i Jozefie Žarnayu.

2.1 KOMUNIKACJA

W niniejszym rozdziale zostanie przyjęte podejście do komunikacji jako kluczowego zagadnienia w badaniach naukowych oraz praktyce społecznej. Komunikacja stanowi fundament relacji międzyludzkich, wpływając na rozwój społeczny, kulturalny i technologiczny. Rozdział ten rozpocznie się od ogólnego wprowadzenia do teorii komunikacji, prezentując jej główne założenia oraz znaczenie dla zrozumienia procesów społecznych. Następnie zostaną omówione różne aspekty definicji komunikacji, zwracając uwagę na różnorodność perspektyw teoretycznych.

Kolejnym istotnym składnikiem będzie przedstawienie modelu komunikacji Romana Jakobsona, który jest jednym z fundamentalnych podejść do analizy tego zjawiska. W dalszej części rozdziału zostanie szczegółowo opisany proces komunikacji, uwzględniając różne etapy i elementy składające się na skuteczną wymianę informacji. Następnie zostaną omówione ramy komunikacji (makrokontekst), które pozwalają zrozumieć, jak szerokie konteksty społeczne i kulturowe wpływają na sposób komunikowania się jednostek i grup.

W końcowej części rozdziału zostanie dokonany podział komunikacji na dwie główne kategorie: komunikację werbalną i niewerbalną, a także na komunikację jednojęzyczną i międzyjęzyczną. Każda z tych kategorii zostanie szczegółowo przeanalizowana, z uwzględnieniem jej specyficznych cech i znaczenia w różnych kontekstach społecznych i kulturowych.

2.1.1 Teoria komunikacji

Współczesna teoria komunikacji stanowi obszar badań, który odzwierciedla złożoność ludzkich interakcji oraz dynamikę wymiany informacji. Od starożytności do czasów współczesnych, teoria komunikacji ewoluowała, kształtując się pod wpływem różnych dziedzin, takich jak filozofia, psychologia, socjologia czy nauki

o komunikacji. Jest to obszar, który stale ewoluuje, odzwierciedlając zmieniające się społeczne, technologiczne i kulturowe konteksty.

Komunikacja jest terminem trudnym do zdefiniowania. Istniały (i nadal istnieją) liczne próby jej definiowania, które z reguły okazywały się albo zbyt ogólne, albo zbyt szczegółowe. Według Danieli Müglovej (2018, str. 13): „výraz **komunikácia** pochádza z latinského slova *communicare* a jeho pôvodný význam je cesta, vozovka, spojnica dvoch bodov”[1]. W ściśle technicznym znaczeniu można również zastosować to jako definicję komunikacji międzyludzkiej, choć nie obejmuje ona wszystkich aspektów komunikacji.

Teoria komunikacji może być rozumiana jako zestaw koncepcji, modeli i ram, które pomagają zrozumieć procesy przekazywania informacji między jednostkami, grupami lub społecznościami. Stanowi ona fundament dla praktyk komunikacyjnych, służąc jako narzędzie do analizy, interpretacji i doskonalenia sposobów, za pomocą których ludzie komunikują się ze sobą.

Wiele różnych teorii komunikacji pojawiło się na przestrzeni lat, każda z nich kładzie nacisk na inne aspekty procesu komunikacji. Niektóre z teorii skupiają się na strukturze języka i sposobie, w jakim słowa są używane do przekazywania znaczenia, np. teoria gramatyki generatywnej Noama Chomsky'ego, która rozróżnia strukturę powierzchniową i głęboką w języku[2]. Inne koncentrują się na relacjach interpersonalnych i technikach, jakimi ludzie nawiązują i utrzymują kontakty z innymi, np. teoria społecznej penetracji, której autorami są Irwin Altman i Dalmas Taylor[3]. Jeszcze inne, np. teoria kultury wysokiego lub niskiego kontekstu Edwarda Halla[4], czy kulturalistyczna teoria komunikacji Emanuela Kulczyckiego i Michała Wendlanda[5], badają rolę kontekstu społecznego, kulturowego i historycznego w kształtowaniu komunikacji.

Wartością teorii komunikacji jest ich zdolność do poszerzania naszej wiedzy na temat procesów komunikacyjnych oraz dostarczania nam narzędzi do lepszego zrozumienia i skutecznego stosowania komunikacji w różnych kontekstach życia codziennego. Przez analizę różnych teorii oraz ich zastosowań praktycznych, można

[1] Tłum.: „termin **komunikacja** wywodzi się przede wszystkim od łacińskiego słowa *communicare*, co oznacza drogę, jezdnię lub połączenie dwóch punktów”. Jeśli nie podano inaczej, wszystkie teksty obcojęzyczne w tłumaczeniu autorki.

[2] (Syntaktické struktury, 1966)

[3] (Social penetration: The development of interpersonal relationships, 1973)

[4] (The Silent Language, 1959)

[5] (O kulturalistycznej teorii komunikacji, 2014)

doskonalić umiejętności komunikacyjne, zarówno w relacjach osobistych, jak i zawodowych.

2.1.1.1 Aspekty definicji

Według Franka Dance'a (The 'Concept' of Communication, 1970), istnieją trzy kluczowe aspekty w definiowaniu komunikacji: poziom obserwacji, intencjonalność i osąd normatywny. Pierwszy z nich umożliwia dowolne rozszerzenie lub zawężenie charakterystyki komunikacji. Można ją na przykład określić jako dowolny rodzaj wymiany informacji, bądź też jedynie jako werbalny przekaz wypowiedzi. Podobnie w przypadku drugiego kryterium, niektóre teorie opisują komunikację wyłącznie jako akt intencjonalny, podczas gdy inne nie ograniczają tego parametru. Definicja: „Komunikujeme slovom (verbálne), hlasom (paraverbálne), gestom (somaticky) i činom (neverbálne), pretože akékoľvek správanie v prítomnosti iného človeka nesie v sebe informáciu určenú komunikačnému partnerovi."[6] (Müglová, 2018, str. 13) jest dobrym przykładem który zawiera bardziej uniwersalne pojęcie komunikacji niż tylko tą świadomą. Kolejny paradygmat obejmuje ocenę sukcesu lub dokładności przekazu. Podczas gdy jedna definicja może stanowić, że komunikacja jest aktem wysyłania i otrzymywania informacji, jak na przykład twierdzenie Józefa Dołęgi, że komunikacja to „proces, w którym jednostka przekazuje i otrzymuje informacje" (1991, str. 306) inna, jak mówią Littlejohn i Foss: „definition [...] does not judge whether the outcome is successful or not: Communication is the the transmission of information. Here information is transmitted, but not necessarily received or understood."[7] (2011, str. 4).

2.1.2 Jakobsonów model komunikacji

Teoria komunikacji Romana Jakobsona jest jednym z najważnieszych modeli komunikacji językowej, który ilustruje, jak różne elementy i funkcje języka wpływają na skuteczność przekazu. Jakobson identyfikuje sześć konstytutywnych czynników każdej sytuacji komunikacyjnej: nadawcę, odbiorcę, komunikat, kontekst, kod i kontakt. Każdy z tych czynników pełni inną rolę w procesie komunikacji:

[6] Tłum.: „Komunikujemy się za pomocą słowa (werbalnie), głosu (parawerbalnie), gestu (somatycznie) i działania (niewerbalnie), ponieważ każde zachowanie w obecności drugiej osoby niesie ze sobą informację przeznaczoną dla partnera komunikacji."

[7] Tłum.: „definicja... nie ocenia, czy wynik jest korzystny, czy nie: Komunikacja to przekazywanie informacji. Informacja jest przekazywana, ale niekoniecznie odbierana lub rozumiana."

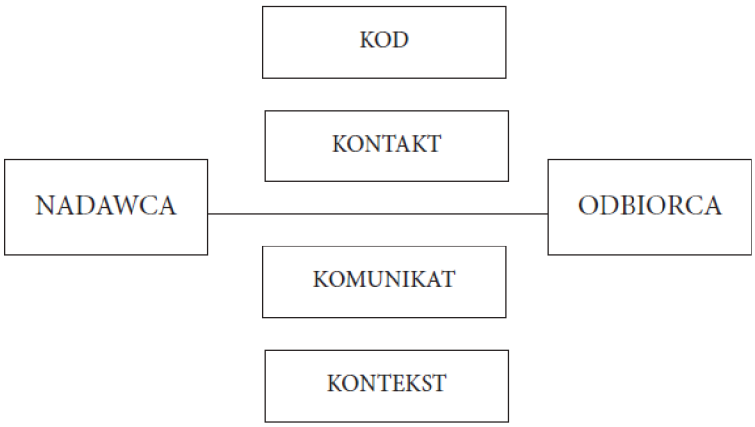

Rys. 1 Schemat komunikacyjny Jakobsona

Źródło: (Potocka-Woźniak, 2022, str. 408)

Jakobson wyjaśnia, że „nadawca kieruje komunikat do odbiorcy. Aby komunikat był efektywny, musi on być zastosowany do kontekstu (czyli musi coś oznaczać), kontekstu uchwytnego dla odbiorcy i albo zwerbalizowanego, albo takiego, który da się zwerbalizować; dalej, konieczny jest kod, w pełni lub przynajmniej w części wspólny dla nadawcy i odbiorcy; na koniec musi istnieć kontakt – fizyczny kanał i psychiczny związek między nadawcą i odbiorcą, umożliwiający im obu nawiązanie i kontynuowanie komunikacji". (1960, strony 434 – 435). Te czynniki zostały opisane bardziej dokładnie w następnym podrozdziale.

Każdy z tych sześciu czynników determinuje inną funkcję języka. Jakobson wyróżnia funkcje: poznawczą (zorientowaną na kontekst), poetycką (zorientowaną na komunikat), emotywną (zorientowaną na nadawcę), konatywną (zorientowaną na odbiorcę), fatyczną (zorientowaną na kontakt) i metajęzykową (zorientowaną na kod). W swoim modelu, Jakobson podkreśla, że „struktura słowna komunikatu zależy przede wszystkim od funkcji dominującej" (1960, str. 435), co oznacza, że choć każda wypowiedź może pełnić wiele funkcji jednocześnie, jedna z nich zazwyczaj wyróżnia się, nadając charakter całemu przekazowi.

2.1.3 Proces komunikacji

Proces komunikowania jest złożonym zjawiskiem, które obejmuje kilka podstawowych elementów, ściśle ze sobą powiązanych. Wśród nich Müglová, Adriana Frączek, Dołęga i Jakobson wyróżniają takie same niezmienne czynniki, które odgrywają istotną rolę we wszystkich formach komunikacji: nadawca, odbiorca, kontekst, komunikat, kontakt i kod.

Kontekst stanowi fundamentalny komponent procesu komunikacji, definiując warunki i ramy, w jakich odbywa się wymiana informacji. „Przez kontekst rozumiemy całokształt okoliczności, w których został nadany komunikat." (Dołęga, 1991, str. 308) Obejmuje on szeroki zakres czynników, począwszy od aspektów fizycznych, takich jak miejsce i czas, aż po faktory bardziej abstrakcyjne jak historia, kultura czy kontekst społeczny. To właśnie w kontekście komunikacji formują się znaczenie i interpretacje przekazywanych komunikatów, wpływając na ich odbiór i zrozumienie przez uczestników.

Uczestnicy procesu komunikacji, czyli **nadawca** i **odbiorca**, są zasadniczymi aktorami tego procesu, pełniącymi wymienne role. Różnice między nimi mogą obejmować nie tylko płcie, wiek czy status społeczny, ale także zróżnicowanie kulturowe, poziom edukacji czy doświadczenie życiowe. Te różnice wpływają na sposób kodowania i dekodowania komunikatu oraz na interpretację przekazywanych informacji, co może prowadzić do potencjalnych barier w porozumiewaniu się. Jak mówi Frączek: „Kobiety i mężczyźni, a także ludzie, którzy wywodzą się z różnych kultur, mają tak zróżnicowane doświadczenie, że jest ono przeszkodą w zbliżeniu oraz dzieleniu się wiedzą." (2012, strony 119-120). Nie oznacza to jednak, że nie są w stanie się komunikować. Nadawca „si vyberá významy slov podľa svojho skúsenostného komplexu"[8] (Müglová, 2018, str. 19), ale robi to „s ohľadom na skúsenostný komplex prijímateľa, tému a všetky ostatné komunikačné podmienky"[9] (Müglová, 2018, str. 19).

Sam **komunikat**, jako zakodowana wiadomość, stanowi istotę procesu komunikacji. Frączek proponuje tę ścisłą definicję komunikatu: „Komunikat – jest to zakodowana wiadomość; zajmuje centralne miejsce w procesie komunikowania pomiędzy nadawcą a odbiorcą." (2012, str. 120) Co znaczy, że jest to treść lub informacja, którą nadawca zamierza przekazać odbiorcy za pomocą określonego kanału komunikacyjnego. Główne jest nie tylko to, co jest przekazywane, ale również sposób, w jaki sposób jest to przekazywane, obejmujący zarówno język słowny, jak i niewerbalne elementy komunikacji.

Kontakt (też można znaleźć kanał komunikacyjny lub informacyjny) stanowi środek lub medium, za pomocą którego przekazywana jest wiadomość od nadawcy

[8] Tłum.: „wybiera znaczenia słów zgodnie ze swoim kompleksem doświadczeń"
[9] Tłum.: „biorąc pod uwagę kompleks doświadczeń odbiorcy, temat i wszystkie inne warunki komunikacyjne"

do odbiorcy. „Przez kanał informacyjny rozumiemy drogę, którą formy znaku przenikają do odbiorcy [...]" (Dołęga, 1991, str. 308) Może to być komunikacja werbalna, niewerbalna, pisemna, czy nawet elektroniczna. Wybór odpowiedniego kanału zależy od rodzaju przekazywanej informacji, preferencji nadawcy i odbiorcy oraz kontekstu komunikacji.

Ostanią częścią niezbędną dla komunikacji jest **kod**. Kulczycki i Wendland twierdzą, że: „Komunikacja (jako interakcja symboliczna między nimi) wymaga znaku, aby to, co tylko subiektywne (myśli, emocje, wszelkie stany psychiczne), mogło stać się intersubiektywne (intersubiektywnie komunikowalne)." (2014, str. 17) Kod to zestaw znaków, które współdziałają ze sobą, aby stworzyć określoną strukturę. Ten system lingwistyczny umożliwia wymianę informacji pomiędzy nadawcą a odbiorcą, bazując na wzajemnym zrozumieniu znaczenia sygnałów. Kod składa się z zasad połączonych w hierarchiczną strukturę, umożliwiającą interpretację przekazu zgodnie z ustalonym porządkiem w danym kanale komunikacji. Osobiste doświadczenia i zasoby pamięci nadawcy mają znaczący wpływ na sposób, w jaki informacja jest interpretowana i przekazywana za pomocą kodu. W przypadku maszyn przemysłowych sposób, w jaki te maszyny przetwarzają informacje, jest określany i zakodowany przez programy stworzone przez człowieka.

Kamil Kopij też uważa, że: „dodatkowym elementem modelu jest źródło szumu, które zniekształca oryginalny sygnał. W efekcie sygnał wychodzący z nadajnika nie jest identyczny z tym, który dociera do odbiornika." (2017, str. 67) Czyli **szumy** lub zakłócenia w komunikacji, są istotnym aspektem procesu komunikacyjnego. Mogą mieć charakter zewnętrzny, takie jak hałas czy interferencja sygnału, wewnętrzny, takie jak osobiste emocje czy uprzedzenia, lub semantyczny, takie jak niejasność przekazywanej wiadomości. Dla skutecznej komunikacji i zrozumienia przekazywanej informacji jest potrzebne eliminować lub redukować szumy.

Wszystkie te cząstki, od kontekstu po kod, są niezbędne dla produkcyjnego procesu komunikacji, wpływając na jego przebieg, skuteczność i jakość komunikacji a ich zrozumienie i uwzględnienie jest podstawowe dla doskonalenia umiejętności komunikacyjnych oraz budowania efektywnych relacji interpersonalnych w różnych strefach życia.

2.1.4 Ramy komunikacji

Poza kontekstem istnieją również ramy komunikacji, które koncentrują się na szerszej perspektywie aktu komunikacji. Müglová twierdzi, że: „Každá komunikácia sa odohráva v istom priestore a čase. Tento časopriestor sa nazýva komunikačná situácia alebo makrokontext. Pod týmito pojmami rozumieme prostredie, ktoré nás obklopuje a motivuje k rečovej činnosti, i všetky okolnosti (komunikačné podmienky), za ktorých rečovú činnosť vykonávame.“[10] (Müglová, 2018, str. 19) Komunikacja jest zasadniczym aspektem interakcji międzyludzkich, a makro kontekst, w którym się odbywa, może znacząco wpłynąć na sposób, w jaki jest postrzegana i interpretowana.

Opisując ramy komunikacyjne odnoszące się do otoczenia lub środowiska, w którym odbywa się komunikacja Müglová dzieli je na trzy główne typy: oficjalne, półoficjalne i prywatne. Oficjalne ramy komunikacyjne to te, które występują w formalnych warunkach, instytucjonalnych lub organizacyjnych. Okoliczności te zazwyczaj charakteryzują się jasną hierarchią, ustalonym protokołem i koncentrują się na wymianie informacji związanych z celami i polityką danej organizacji lub instytucji. Od uczestników oczekuje się przestrzegania określonych zasad i konwencji, a komunikacja często podlega kontroli i nadzorowi. W sytuacjach, które nie są całkowicie formalne, ale nadal są w pewnym stopniu ustrukturyzowane lub zorganizowane pojawiają się półoficjalne ramy komunikacji. Takie warunki mogą obejmować połączenie elementów zawodowych i osobistych, a komunikacja może być bardziej swobodna niż w stosunkach oficjalnych. Prywatne ramy komunikacji to te, które mają miejsce w osobistych lub intymnych środowiskach, w których nacisk kładziony jest na wymianę informacji lub pomysłów między osobami lub małymi grupami. Dane sytuacje zazwyczaj charakteryzują się wysokim stopniem zaufania, otwartości i nieformalności. W prywatnych ramach komunikacyjnych język i ton są często bardziej swobodne, a uczestnicy mogą czuć się bardziej komfortowo wyrażając swoje myśli, uczucia i opinie bez takiego samego poziomu formalności lub kontroli jak w oficjalnych lub półoficjalnych warunkach.

[10] Tłum.: „Każda komunikacja odbywa się w określonej przestrzeni i czasie. Ta czasoprzestrzeń nazywana jest sytuacją komunikacyjną lub makro kontekstem. Przez te terminy rozumiemy zarówno środowisko, które nas otacza i motywuje do angażowania się w wypowiedzi, jak i wszystkie okoliczności (warunki komunikacyjne), w których angażujemy się w wypowiedzi.“

2.1.5 Podział komunikacji

W ramach niniejszej pracy różne formy komunikacji podzielone są na dwie główne kategorie: komunikację werbalną i niewerbalną oraz na komunikację jednojęzyczną i międzyjęzyczną.

2.1.5.1 Komunikacja werbalna i niewerbalna

Frączek ujawnia, że: „W wypadku komunikacji werbalnej podstawowym środkiem jest język, który umożliwia wyrażenie znaczenia komunikowanych idei i uczuć. Dzieje się to jednak wtedy, gdy dźwięki i symbole rozumiane są przez wszystkich członków procesu komunikowania." (2012, str. 122). To znaczy, że komunikacja werbalna, oparta na języku mówionym, wyróżnia się jako sztandarowa forma wymiany informacji, gdzie każde słowo, ton głosu i struktura zdania pełnią kluczową rolę w kształtowaniu przekazu. W ramach komunikacji werbalnej istotne jest nie tylko co jest mówione, ale także jak to jest wyrażane. Słowa są nośnikiem myśli, ale ich właściwe ułożenie i intonacja dodają znaczenia i kontekstu komunikatowi.

Frączek nie spycha jednak komunikacji niewerbalnej na dalszy plan. Według niej „... to bardzo ważny element komunikacji interpersonalnej, która rozumiana jest jako proces, w którym ludzie komunikują się ze sobą nie tylko, by wymieniać informacje, ale w celu budowania wzajemnych relacji." (2012, strony 123-124). Jednak podczas gdy Frączek akceptuje komunikację niewerbalną jako część procesu komunikacji, Müglová ma statystyki, które pokazują, że jest to nie tylko część, ale większość w przekazywaniu informacji: „len 7% z obsahu vyslovenej správy tvoria verbálne prostriedky, 38% sa prenáša hlasom a zvyšných 55% patrí gestám a činom"[11] (2018, str. 43). Oznacza to, że niewerbalny komponent komunikacji jest niezbędny do prawidłowego odkodowania znaczenia komunikatu, a jednocześnie pokazuje, jak wiele nieporozumień może powstać podczas rozmowy, w której brakuje tego komponentu, takiej jak komunikacja e-mailowa lub nawet rozmowa telefoniczna (w której brakuje części wizualnej).

[11] Tłum.: „tylko 7% treści komunikatu mówionego jest przekazywane za pomocą środków werbalnych, 38% za pomocą głosu, a pozostałe 55% za pomocą gestykulacji i zachowań"

2.1.5.2 Komunikacja jednojęzyczna i międzyjęzyczna

Komunikacja jednojęzyczna, będąca wymianą informacji między osobami posługującymi się tym samym językiem, ma kilka istotnych cech. Po pierwsze, ułatwia zrozumienie i interpretację przekazu dzięki wspólnemu językowemu zapleczu uczestników. Ta wspólna lingwistyczna platforma sprzyja naturalnemu i intuicyjnemu przepływowi komunikatu, umożliwiając płynną wymianę myśli i idei.

Po drugie, komunikacja jednojęzyczna często wymaga mniejszego nakładu pracy w procesie kodowania i dekodowania wiadomości. Dzięki używaniu wspólnego języka uczestnicy mogą komunikować między sobą bardziej efektywnie, co z kolei przyczynia się do bardziej wydajnego i skutecznego przekazu.

Warto jednak pamiętać, że nawet w przypadku komunikacji jednojęzycznej mogą występować pewne wyzwania i nieporozumienia. Różnice dialektów, akcentów oraz subtelne różnice kulturowe mogą czasami prowadzić do nieprawidłowych interpretacji lub niejasności, nawet wśród osób mówiących tym samym językiem. Dlatego istotne jest utrzymywanie otwartych kanałów komunikacji, aktywne słuchanie oraz wyjaśnianie wszelkich wątpliwości, aby zapewnić wydolną wymianę informacji.

Z drugiej strony, komunikacja międzyjęzyczna ma też swoją specyfikę i wymagania. Chociaż możliwe jest, aby zawierała ona tylko dwóch uczestników, do skutecznego przekazywania informacji często niezbędny jest pośrednik. Müglová opisuje go jako osobę, która „ovláda obidva jazyky, vrátane ich kultúrnych vzorcov”[12] (2018, str. 66). Z tego można wyciągnąć oczywisty wniosek, że pośrednik nie tylko tłumaczy język, ale także kulturę mówcy.

Podczas komunikacji międzyjęzycznej zwiększa się nie tylko liczba uczestników. Sam proces komunikacji ulega podwojeniu, ponieważ komunikat musi zostać zakodowany przez nadawcę, następnie odkodowany przez pośrednika, który w tym samym czasie ponownie koduje informacje w docelowym języku i kulturze, aby zostały odkodowane przez odbiorcę. Dlatego Müglová charakteryzuje rolę pośrednika jako podwójną – tłumacz

[12] Tłum.: „władająca obydwoma językami, w tym ich wzorcami kulturowymi”

istnieje „ako prvý príjemca východiskového textu a ako druhý odosielateľ cieľového textu“[13] (2018, str. 67).

2.2 LITERATURA FANTASTYCZNONAUKOWA

W niniejszym rozdziale zostanie przyjęte podejście do fantastyki naukowej jako istotnego gatunku literackiego. Fantastyka naukowa stanowi integralną część literatury światowej, inspirując czytelników i tworząc przestrzeń do rozwoju wyobraźni oraz refleksji nad przyszłością i współczesnością. Rozdział ten rozpocznie się od ogólnego wprowadzenia do fantastyki naukowej jako gatunku literackiego, prezentując jej główne cechy oraz znaczenie dla kultury i społeczeństwa. Następnie przedstawiona zostanie krótka historia fantastyki naukowej, zwracając uwagę na kluczowe momenty i wpływ na rozwój gatunku. Kolejnym elementem będzie omówienie fantastyki naukowej dla dzieci jako specyficznego podgatunku. Przedstawione zostaną jego charakterystyczne cechy oraz istniejące teorie, które analizują rolę i znaczenie literatury science-fiction dla najmłodszych czytelników.

2.2.1 Definicja

Fantastyka naukowa jest niezwykle bogatym i inspirującym gatunkiem literackim, który przekracza granice wyobraźni, eksplorując zarówno możliwe przyszłe osiągnięcia nauki i techniki, jak i szerokie spektrum ludzkich doświadczeń. Wiele słowników podaje definicję tego gatunku a wspólnym mianownikiem wszystkich haseł jest konstatacja, że science-fiction dotyczy rozwoju nauki i technologii a także przyszłości. Podstawową jest definicja z *Słownika terminów literackich* i posługuje się angielskim określeniem science-fiction: „proza fantastycznonaukowa, w której świat przedstawiony umieszczony jest w przyśłości i oparty na wizjach oraz prognozach dotyczących przyszłego rozwoju techniki.” (Sławiński, Głowiński, Kostkiewiczowa i Okopień-Sławińska, 1976, str. 397). Według *Wielkiego słownika języka polskiego*, fantastyka naukowa obejmuje „ogół twórczości literackiej i filmowej, której tematyka dotyczy przyszłych, potencjalnych osiągnięć nauki i techniki, a miejsce akcji osadzone jest w odległych częściach wszechświata lub na Ziemi w dalekiej przyszłości” (Żmigrodzki, fantastyka naukowa, b. d.). Ta definicja podkreśla zarówno aspekt naukowy, jak i przestrzenne odniesienie, które stanowi istotną cechę tego gatunku. *Słownik języka polskiego PWN* zaś definiuje fantastykę naukową jako „twórczość literacka lub filmowa, której fabuła jest umieszczana w przyszłości lub w innych częściach wszechświata” (PWN, fantastyka naukowa, b. d.). W oparciu o *Slovník*

[13] Tłum.: „jako pierwszy odbiorca tekstu źródłowego i jako drugi nadawca tekstu docelowego”

cudzích slov (akademický), fantastyka naukowa może być definiowana jako: „literatúra opierajúca dejové motivácie o technické a vedecké (prípadne pseudovedecké) teórie, predpoklady a hypotézy, čerpajúca z poznatkov modernej vedy a techniky." (Petráčková i Kraus, 2005)[14]. Ta definicja podkreśla silny związek z aktualnymi osiągnięciami naukowymi i technologicznymi oraz możliwość ich wykorzystania w narracji literackiej.

Science-fiction definiowali także autorzy piszący w tym gatunku. Jednym z pierwszych, który to zrobił, był Robert A. Heinlein, który twierdił, że literatura fantastycznonaukowa oznacza: „... realistyczne spekulacje o możliwych przyszłych wydarzeniach, mocno oparte na gruntownej znajomości świata dzisiejszego i minionego i pełnym zrozumieniu istoty i znaczenia metody naukowej." (Heinlein, 1977)[15]. Oznacza to, że fantastyka naukowa nie opiera się na czystej fantazji, ale stara się przedstawić wizje przyszłości, które są logicznie spójne i możliwe do przewidzenia na podstawie obecnej wiedzy naukowej i społecznej. Dodatkowo Heinlein podkreśla, że autor science-fiction powinien posiadać dogłębną wiedzę na temat obecnych osiągnięć naukowych, technologicznych, społecznych i historycznych, aby móc wiarygodnie projektować przyszłe scenariusze.

W swoim dziele *Fantastyka i futurologia* (1970), Stanisław Lem przedstawia fascynującą definicję fantastyki naukowej, określając ją jako „małżeństwo Einsteina i Szeherezady" (Keller, 1997). Według Lema ta metaforyczna charakterystyka wyraża głębsze spojrzenie na naturę tego gatunku literackiego. Poprzez zestawienie Einsteina, symbolizującego naukowe podejście i eksplorację rzeczywistości, z Szeherezadą, uosabiającą narracyjną intrygę i wyobraźnię, Lem sugeruje, że fantastyka naukowa łączy w sobie elementy nauki, technologii i spekulacji z bogatą narracją i mistycyzmem. To połączenie nauki i fantazji pozwala autorom i czytelnikom na podróż w nieznane, pełne odkryć i refleksji nad ludzkim doświadczeniem i przyszłością.

2.2.2 Cechy

Rozważając unikalne cechy tego gatunku literackiego, warto zauważyć, że wyraźnie wyróżnia się on spośród innych. Opiera się na aktualnej wiedzy naukowej lub spekulacjach na temat możliwych przyszłych odkryć, wykorzystując naukowe koncepcje, teorie i technologie jako podstawę dla swoich fabuł i światów. Ponadto,

[14] Tłum.: „gatunek literacki, który wykorzystuje teorie, założenia i hipotezy techniczne oraz naukowe (a także pseudonaukowe), czerpiąc z osiągnięć współczesnej nauki i technologii."

[15] cytacja tłumaczona na polski w (Graaf, 1975, str. 10)

fantastyka naukowa często eksploruje możliwe scenariusze przyszłości, przedstawiając potencjalne konsekwencje osiągnięć badawczych lub zmian społecznych. Autorzy tego gatunku kreują innowacyjne technologie, które mogą być fantastyczne lub oparte na aktualnych postępach.

Szczególnie w *Słowniku terminów literackich* science-fiction jest opisywana tak, że: „nawiązuje zwykle do wzorów powieści realistycznej, operuje rozbudowaną fabułą, usiłuje dokładnie przedstawić człowieka w świecie nie znanych jeszcze maszyn, wykorzystuje niekiedy motywy znane innym typom fantastyki (np. podróże na inne planety), wątki baśniowe zastępuje jednak fantazją technicystyczną" (Sławiński, Głowiński, Kostkiewiczowa i Okopień-Sławińska, 1976, str. 397).

Kolejną cechą jest przedstawianie alternatywnych rzeczywistości, które różnią się od naszej pod względem rozwoju technologicznego, społecznego czy politycznego. Ten gatunek często stawia również pytania dotyczące etyczności i konsekwencji osiągnięć naukowych, eksplorując moralne dylematy oraz zagadnienia związane z naturą człowieka i społeczeństwa. Nierzadko pogłębia się też w „współczesną problematykę filozoficzną, łącząc ją z elementami utopii bądź antyutopii" (Sławiński, Głowiński, Kostkiewiczowa i Okopień-Sławińska, 1976, str. 398). Wreszcie, eksploruje on spotkania ludzkości z obcymi cywilizacjami lub nieznanymi formami życia, co prowokuje refleksję nad naszą rolą we Wszechświecie oraz nad naturą obcości i komunikacji międzykulturowej.

2.2.3 Historia

Początki tego gatunku sięgają XIX wieku, gdy pisarze, jak Jules Verne i H. G. Wells, zaczęli tworzyć pierwsze powieści z tej dziedziny. Ich dzieła, takie jak *Z Ziemi na Księżyc* (1865) Verne'a i *Wehikuł czasu* (1895) Wellsa, stanowiły kamienie milowe, na których oparto wiele motywów i tematów w literaturze fantastycznonaukowej. W pierwszej połowie XX wieku science-fiction znacząco się rozwijała, za sprawą autorów takich jak Isaac Asimov – *Fundacja* (1951), Arthur C. Clarke – *2001: Odyseja kosmiczna* (1968), i Ray Bradbury – *451 stopni Fahrenheita* (1953), którzy stworzyli wiele uważanych do dziś klasyków. Ich twórczość często poruszała tematy etyczne, społeczne i filozoficzne związane z rozwojem technologii.

W latach 60. i 70. XX wieku nastąpił rozkwit *nowej fali* fantastyki naukowej, reprezentowanej przez takich autorów, jak Ursula K. Le Guin – *Lewa ręka ciemności* (1969), Philip K. Dick – *Czy androidy śnią o elektrycznych owcach?* (1968)

i Stanisław Lem – *Cyberiada* (1965). Ich prace charakteryzowały się większą złożonością tematyczną i psychologiczną, a także eksperymentowaniem z formą.

Od lat 80. XX wieku fantastyka naukowa stała się też dzięki rozwoju filmu coraz bardziej popularną w kulturze masowej, co można zaobserwować na przykładzie takich serii, jak *Star Wars* czy *Star Trek*. Jednocześnie gatunek ten nadal ewoluował, poruszając aktualne tematy, takie jak sztuczna inteligencja, cyberprzestrzeń czy zmiany klimatyczne.

Podsumowując, fantastyka naukowa to gatunek, który się od samego początku przemieniał, odzwierciedlając transformacje technologiczne, społeczne i kulturowe. Kluczowe momenty w jego rozwoju, takie jak prace pionierów, rozkwit *nowej fali* oraz popularyzacja w kulturze masowej, wywarły znaczący wpływ na kształtowanie się tego gatunku.

2.2.4 Fantastyka naukowa dla dzieci

Literatura fantastycznonaukowa dla dzieci, również znana jako gatunek fantastyki spekulatywnej, to obszar, który eksploruje złożone i futurystyczne koncepcje, takie jak zaawansowane technologie, podróże kosmiczne i życie pozaziemskie. Choć oparte na podobnych tematach co fantastyka naukowa dla dorosłych, dzieła te są specjalnie skonstruowane z myślą o młodszych czytelnikach. Wykorzystują one elementy science-fiction, takie jak roboty czy kosmici, by stworzyć opowieści, które często skupiają się na przygodzie, kreatywności i rozwoju osobistym, zamiast na ścisłej nauce lub spekulacjach ideologicznych. Istnieje debata na temat tego, czy ta odmiana fantastyki, często przywracająca status quo, rzeczywiście odzwierciedla ciągłe zmiany oraz skupienie na społeczno-politycznych implikacjach, które charakteryzują fantastykę naukową dla dorosłych. Dla najmłodszych czytelników science-fiction może służyć bardziej jako element magiczny w ich codziennym życiu niż jako zaawansowana fikcja spekulacyjna. Ogólnie rzecz biorąc, fantastyka naukowa dla dzieci jest traktowana jako odrębny gatunek, łączący się z fantastyką naukową dla dorosłych, ale posiadający swoje własne charakterystyczne konwencje i cele.

2.3 OBCY/INNY

W niniejszym rozdziale zostanie omówiona postać Obcego jako kluczowy element literatury science-fiction. Obcy odgrywa istotną rolę w tym gatunku, pobudzając wyobraźnię czytelników oraz skłaniając do refleksji nad innością i kontaktami międzykulturowymi. Rozdział rozpocznie się od definicji Obcego, uwzględniając jego główne cechy

charakterystyczne. Następnie zostaną przedstawione różnorodne funkcje, jakie pełni Obcy w literaturze science-fiction, wpływając na fabułę oraz poruszając ważne kwestie społeczne i filozoficzne. Na koniec omówione zostaną przykłady literackie, które efektywnie wykorzystują motyw Obcego, ilustrując jego znaczenie dla rozwoju i ewolucji gatunku.

2.3.1 Definicja

Kim jest Obcy? Jak można go zdefiniować? Na przestrzeni dziejów mianem tym określano wiele osób, od ludzi z innych wiosek, przez obywateli innych krajów i ras, aż po wyimaginowanych mieszkańców innych światów.

Definicja Slussera i Rabkina: „The alien is the creation of a need – man's need to designate something that is genuinely outside himself, something that is truly nonman, that has no initial relation to man except for the fact that it has no relation," (1987, str. vii) podkreśla istotę ludzkiej potrzeby definiowania czegoś, co jest autentycznie poza ludzkim doświadczeniem i pojęciem. To stworzenie kulturowe, czy literackie, jakim jest Obcy, służy jako narzędzie do eksploracji granic ludzkiej egzystencji, odzwierciedlając potrzebę oznaczenia czegoś, co jest całkowicie nieczłowieczym i niepowiązanym z ludzką egzystencją.

Wielki słownik języka polskiego jako pierwszą definicję Obcego podaje: „nieznany – taki, który nie jest komuś znany" (Żmigrodzki, obcy, b. d.). Jest to najwęższa definicja (tylko z punktu widzenia jednej osoby), natomiast kolejne objaśnienia są coraz pojemniejsze, zaczynając od grupy rodzinnej „niespokrewniony", poprzez najbliższą społeczność „spoza środowiska", inny kraj „cudzoziemski" aż do najszerszego ze wszystkich – innej planety „pozaziemski". Zaś *Słownik języka polskiego PWN* ma oprócz podobnych definicji jedną szczegółową właśnie do Obcego w literaturze fantastycznonaukowej „przybysz z kosmosu lub jakakolwiek forma życia obdarzona inteligencją, pochodząca z innej planety" (PWN, obcy, b. d.).

Z punktu widzenia językoznawstwa interesujące jest to, że podczas gdy zarówno w języku polskim, jak i angielskim można używać słowa Obcy zarówno w odniesieniu do nieznanej osoby, jak i kogoś z innego świata, w języku słowackim istnieje nieco większe rozróżnienie między słowami „cudzinec" i „mimozemšťan". W zbiorze słowników języka słowackiego[16] nie ma takiego, który opisywałby „cudzinca" jako przybysza z innej planety.

[16] https://slovnik.juls.savba.sk/?w=cudzinec&s=exact&c=Eda4&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#

Jak zauważa *Leksykon polskiej literatury fantastycznonaukowej*: „fantastyka naukowa stworzyła cztery podstawowe rodzaje istot pozaziemskich obdarzonych intelektem. Kategorie te wynikają z dwóch krzyżujących się podziałów dychotomicznych: 1. ze względu na ich postrzegalność w świecie przedstawionym utworu – na postrzegalne i niepostrzegalne; 2. ze względu na sposób ich przedstawienia – antropomorficzne i nieantropomorficzne." (Niewiadowski i Smuszkiewicz, 1990). Kosmici, jako istoty fantastyczne pochodzące z innych światów, reprezentują odmienną cywilizację kosmiczną. Motyw kontaktu z nimi jest centralnym elementem w historii fantastyki naukowej, obecny niemal od jej początków.

2.3.2 Cechy charakterystyczne

Obcy, w kontekście fantastyki naukowej, często są wyobrażani jako istoty posiadające fizyczne cechy, które znacząco różnią się od ludzkich. Ich wygląd zewnętrzny budzi często zainteresowanie i fascynację zarówno w świecie fikcyjnym, jak i wśród czytelników czy widzów. Jedną z najbardziej charakterystycznych cech Obcych są ich nietypowe wyglądy zewnętrzne oraz budowa ciała, jak naprzykład Rocky w książce *Projekt Hail Mary* (2021) od Andy'ego Weira, który ma pięć kończyn i jest opisywany jako podobny z wyglądu do pająka[17]. Mogą przybierać formy, które są zupełnie obce dla ludzkiej percepcji, posiadając anatomiczne cechy, których nie spotyka się wśród ludzi. Ich anatomia może być zupełnie inna niż u ludzi, tak jak pokazuje Žarnay u rasy Nyrfanów, których anatomia jest właśnie dostosowana do życia na ich płanecie i nie mogą wytrzymać na słońcu[18]. Mogą mieć inne liczby kończyn, a nawet różne rodzaje kończyn, takie jak macki, pływające błony czy szczypce. Niektóre Obce rasy mogą posiadać zwielokrotnione organy lub funkcje biologiczne, które są zupełnie nieznane wśród ludzi. Dodatkowo, nietypowe cechy, takie jak skrzydła, ogony, anteny czy nawet zmieniające kolor chitynowe osłony, mogą być powszechne wśród Obcych, nadając im jeszcze bardziej egzotyczny wygląd. Te fizyczne cechy Obcych nie tylko tworzą fascynujący obraz dla czytelników i widzów, ale także stanowią istotny element w budowaniu świata fantastyki naukowej, gdyż wpływają na sposób, w jaki Obcy funkcjonują w swoim środowisku i interakcje z innymi postaciami w dziele.

[17] (Project Hail Mary, 2021, str. 145)
[18] (Tajomstvo dračej steny, 1973)

Obok ich fizycznych cech, Obcy w fantastyce naukowej są również zdefiniowani przez swoje psychologiczne i społeczne cechy, które dodają głębi i złożoności ich indywidualnemu charakterowi oraz całej Obcej społeczności. Pod względem psychologicznym, Obcy mogą wykazywać zupełnie inne sposoby myślenia, doświadczania emocji i motywacji niż ludzie, jak naprzykład Veera i Jorrus w dziele *To Sleep in a Sea of Stars* (2020) autorstwa Christophera Paolini'ego, którzy mają „umysł roju"[19]. Ich sposób podejmowania decyzji i reagowania na sytuacje może być zupełnie odmienny, co może prowadzić do ciekawych konfliktów lub dialogów między nimi a postaciami ludzkimi. Różnice w systemach wartości oraz sposobach radzenia sobie z emocjami mogą stanowić istotny aspekt charakterystyki Obcych. W kontekście społecznym, Obcy również tworzą swoje społeczności, które są zorganizowane według własnych zasad i hierarchii. Ich struktura społeczna, normy oraz wartości mogą znacząco się różnić od tych obowiązujących w społecznościach ludzkich. W społecznościach Obcych mogą istnieć hierarchie oparte na różnych kryteriach, takich jak wiek, siła fizyczna czy zdolności psychiczne. Ponadto, sposób komunikacji wśród Obcych może być różnorodny, obejmując gesty, dźwięki czy nawet telepatię, co dodatkowo uwydatnia ich odrębność i egzotyczność. Te aspekty społeczne Obcych wnoszą dodatkową głębię do opowieści i otwierają możliwość eksploracji różnorodności w społecznościach międzygwiezdnych. Jako przykład może służyć spotkanie z przedstawicielami innych światów w Lemowych *Dziennikach Gwiazdowych*, gdzie opisuje i również wyjaśnia zachowanie Obcego: „... ów wysoki dyplomata opluł mi buty, wziąłem za zły znak, fałszywie, gdyż była to tylko wonna wydzielina gruczołów powitalnych." (Lem, Dzienniki Gwiazdowe, 2012, str. 27).

2.3.3 Funkcje Obcego w literaturze fantastycznonaukowej

Obcy w fantastyce naukowej pełnią różnorodne funkcje, które nadają głębię i znaczenie opowieściom oraz pozwalają na eksplorację różnych tematów i motywów.

Jedną z głównych funkcji Obcego jest jego rola jako źródła konfliktu. Często są oni przedstawiani jako przeciwnicy ludzkości, stwarzając zagrożenie dla naszej egzystencji. Ta rola Obcego jako wroga generuje dynamiczne napięcie i akcję w historii, stanowiąc bodziec dla bohaterów do działania i przeciwdziałania zagrożeniu. Naprzykład Nyrfanie z książki *Tajomstvo dračej steny*, których jedynym celem jest podbijanie napotkanych ras i zamienianie ich w niewolników są taką rasą.

[19] https://fractalverse.net/explore-to-sleep-in-a-sea-of-stars/human-characters/entropists/

Kolejną ważną funkcją Obcego jest pełnienie roli lustrzanego odzwierciedlenia. Poprzez kontrast z ludzkimi wartościami i zachowaniem, Obcy pozwalają na refleksję nad naszymi własnymi postawami i decyzjami. Ich obecność w opowieściach często prowokuje pytania o to, co oznacza być ludzkim i jakie są nasze fundamentalne wartości, co prowadzi do głębszych introspekcji i dyskusji. W tym miejscu można wspomnieć o Vogonach z *Autostopem przez galaktykę* (1995), którzy pokazują społeczeństwo zbudowane na biurokracji i jej wadach.

Obcy mogą również pełnić funkcję symboliczną jako metafora dla obcych kultur, ideologii czy nawet naszych własnych obaw. Ich różnorodność fizyczna, społeczna i psychologiczna może odzwierciedlać złożoność ludzkiego doświadczenia oraz różnorodność świata, w którym żyjemy. Poprzez interpretację Obcych jako symboli, autorzy mogą eksplorować różnorodne tematy, od kulturowej różnorodności po obawy przed nieznanym i innym.

W ten sposób, Obcy w fantastyce naukowej nie tylko stanowią interesujące elementy fabuły, ale także pełnią głębsze funkcje jako nośniki symboliki, refleksji i przekazu tematycznego. Ich obecność w opowieściach otwiera drzwi do eksploracji ludzkiego doświadczenia i złożoności naszej egzystencji.

2.4 STANISŁAW LEM[20]

Stanisław Lem (1921-2006) był wybitnym polskim pisarzem, filozofem i lekarzem. Urodzony we Lwowie, osiedlił się po II wojnie światowej we Wrocławiu. Jego studia medyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, zakończone specjalizacją w medycynie tropikalnej, zapewniły mu unikalną perspektywę w tworzeniu dzieł literatury science-fiction, gdzie naukowe motywy łączył ze światem fantastycznym.

Lem zdobył międzynarodową sławę przede wszystkim dzięki utworom science-fiction, jest autorem ponad 40 fantastycznonaukowych powieści i zbiorów opowiadań. Największą sławę przyniósł mu *Solaris*, opublikowany po raz pierwszy w 1961 roku. Ta powieść, będąca równocześnie analizą ludzkiej psychiki, została dwukrotnie zekranizowana – najpierw przez Andrieja Tarkowskiego (1972), a potem przez Stevena Soderbergha (2002).

Twórczość science-fiction Stanisława Lema przeszła znaczącą ewolucję w trakcie jego kariery. Początkowo był głęboko zafascynowany postępem technologicznym i badał jego implikacje. Jego wczesne powieści, takie jak *Astronauci* (1951) i *Obłok Magellana* (1955), pokazywały entuzjazm dla potencjału technologii do przekształcania ludzkiego społeczeństwa.

[20] https://culture.pl/pl/tworca/stanislaw-lem

Z czasem jednak perspektywa Lema uległa zmianie. Stawał się coraz bardziej krytyczny wobec szybkiego postępu technologicznego i jego wpływu na ludzkość. Lem wyraził obawy dotyczące nieprzewidzianych konsekwencji postępu technologicznego i możliwości kontrolowania przez niego ludzkiego losu w swoich późniejszych dziełach, np. *Kongres futurologiczny* (1971) i *Fiasko* (1986). Ta zmiana perspektywy odzwierciedla rosnącą świadomość Lema na temat złożoności i potencjalnych pułapek postępu technologicznego, a także jego pragnienie ostrzeżenia przed niekontrolowanym rozwojem technologii bez uwzględnienia jego etycznych implikacji.

Lem był nie tylko pisarzem, ale też myślicielem, angażującym się w refleksję nad rozwojem technologii, sztuczną inteligencją i możliwością kontaktu z obcą formą życia. Jego prace często zawierały krytyczne spojrzenie na ludzką naturę i społeczeństwo. Jego styl pisania, pełen intelektualnych zagadnień i zabawnych, często ironicznych komentarzy, wyróżniał go wśród autorów science-fiction.

Stanisław Lem był również laureatem wielu nagród, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, m.in. Nagrody Jerzego Żuławskiego (1973), Nagrody im. Karola Irzykowskiego (1973) oraz Nagrody Austriackiego Krzyża Honorowego za Naukę i Sztukę (2004).

2.5 JOZEF ŽARNAY[21]

Jozef Žarnay, urodzony 14 lutego 1944 roku w mieście Humenné, jest uczonym oraz pisarzem literatury naukowej, specjalizującym się w dziedzinie literatury science-fiction dla dzieci i młodzieży na Słowacji. Swoją wyższą edukację rozpoczął na Wydziale Edukacji Uniwersytetu P. J. Šafárika w Prešovie, gdzie w latach 1961 – 1964 studiował historię oraz język rosyjski.

Po ukończeniu studiów rozpoczął karierę pedagogiczną, pracując jako nauczyciel w różnych miejscach od 1964 do 2006 roku. Jego ścieżka zawodowa obejmowała nie tylko pracę dydaktyczną, ale również pełnienie funkcji wychowawcy, co przyczyniło się do jego wszechstronnego zaangażowania w rozwój młodszych pokoleń.

Jozef Žarnay zadebiutował literacko w 1969 roku, publikując swoje pierwsze dzieło w czasopiśmie dla młodzieży o nazwie *Kamarát*. Jego pierwsza powieść, *Tajomstvo Dračej steny*[22], ukazała się w 1973 roku. Opowiadała ona o fascynujących przygodach trzech uczniów podstawówki z Atómovej Lehoty, którzy odkryli ukryty statek kosmiczny w skałach niedaleko

[21] https://www.litcentrum.sk/autor/jozef-zarnay/zivotopis-autora
[22] Tłum.: *Tajemnica Smoczej Ściany*

swojego rodzinnego miasta. Žarnay nawiązał do swojego debiutu, publikując kolejne utwory fantastycznonaukowe: *Prekliata planéta* (1977), *Kolumbovia zo základne Ganymedes* (1983) a *Časolet* (1990).

Jozef Žarnay aktywnie zaangażował się także w produkcję telewizyjną i filmową, adaptując własne utwory, takie jak *Tajomstvo Dračej steny* (1980) i *Volanie ľadového vetra* (1983).

Jego wkład w literaturę science-fiction dla dzieci i młodzieży, a także praca w dziedzinie historiografii tej gałęzi literatury, stanowiły istotny element w rozwijaniu tego gatunku na Słowacji.

3 CZĘŚĆ ANALITYCZNA

W niniejszym rozdziale zostanie przeprowadzona analiza komunikacji z Obcym w wybranych dziełach science-fiction autorstwa Stanisława Lema i Jozefa Žarnaya. Celem tej analizy jest zrozumienie, w jaki sposób przedstawiane są interakcje między ludźmi a obcymi formami życia oraz jakie funkcje pełnią te komunikacje w kontekście modelu komunikacji Romana Jakobsona.

Część analityczna rozpocznie się od streszczenia dwóch kluczowych utworów: *Solaris* Stanisława Lema oraz *Tajomstvo dračej steny Jozefa* Žarnaya. W pierwszym podrozdziale zostanie przedstawiona komunikacja z Obcym w *Solaris*, w tym interakcje z tajemniczym Oceanem oraz jego inną formą tzw. *gośćmi*. Kolejny podrozdział skupi się na komunikacji z Obcym w *Tajomstve dračej steny*, analizując relacje z poszczególnymi grupami Obcych: Lurrydanami, Nyrfanami, Ariolanami i Tortonoranami.

Każdy Obcy zostanie najpierw opisany, a następnie będzie przeanalizowana forma komunikacji, jaką się posługiwał. Rozbiór ten zostanie przeprowadzony zgodnie z modelem komunikacji Jakobsona, identyfikując wszystkie jego elementy, takie jak nadawca, odbiorca, komunikat, kontekst, kod oraz kontakt. Na końcu każdej analizy zostanie określona dominująca funkcja komunikacji, co pozwoli na lepsze zrozumienie roli, jaką komunikacja z Obcym odgrywa w badanych utworach.

3.1 SOLARIS

Solaris to science-fiction autorstwa Stanisława Lema opublikowana po raz pierwszy w 1961 roku. Akcja książki toczy się na stacji badawczej na obcej planecie o nazwie Solaris. Główny bohater, Kris Kelvin, leci na tę stację, aby zbadać tajemnicze zjawisko, które dotyczy Oceanu pokrywającego planetę. Charakterystyczną cechą tego oceanu jest jego zdolność do manifestowania się w formie skomplikowanych istot, które są naśladującymi ludzi konstrukcjami zwanymi *gośćmi*. Te stworzenia wydają się być tworzone z myśli i wspomnień ludzi, którzy znajdowali się w pobliżu Oceanu. Wątek opowiada o wysiłkach naukowców na stacji badawczej, którzy starają się zrozumieć ten niezwykły fenomen. Kelvin doświadcza osobistego dramatu, gdy na stacji pojawia się *gość* jego zmarłej ukochanej, Harey. Jest to dla niego trudne doświadczenie emocjonalne, ponieważ musi zmierzyć się ze swoimi uczuciami wobec niej oraz z faktem, że ta istota jest tylko złudzeniem stworzonym przez Ocean. W miarę jak akcja rozwija się, naukowcy próbują nawiązać kontakt z Oceanem i zrozumieć jego naturę oraz zamiary. Jednakże, im więcej odkrywają, tym bardziej zdają sobie sprawę, że ocean Solaris jest znacznie bardziej zagadkowy i nieuchwytny, niż się spodziewali. Książka porusza wiele

tematów, takich jak natura ludzkiej egzystencji, komunikacja międzygatunkowa, tożsamość i samoświadomość. Ostatecznie *Solaris* to głęboko filozoficzna opowieść o granicach ludzkiego zrozumienia i możliwości porozumienia się z czymś zupełnie obcym.

3.2 TAJOMSTVO DRAČEJ STENY

Książka *Tajomstvo dračej steny* opowiada historię trzech chłopców – Fera, Vila i Stanina z Atómovej Lehoty, którzy natrafiają na statek kosmiczny ukryty w skałach niedaleko swojej wioski. Po niezamierzonej aktywacji statku, bohaterowie trafiają na odległą planetę o nazwie Lurryda, gdzie nawiązują kontakt z różnymi gatunkami kosmitów oraz osobami, które okazują się być porwanymi z Ziemi. W trakcie wielu niebezpiecznych sytuacji, chłopcy muszą wykorzystać swoje umiejętności oraz spryt, aby uniknąć zagrożeń, z którymi się spotykają. Dzięki pomocy Radavara z Arioli, członka rasy odpowiedzialnej za budowę statku kosmicznego, bohaterom udaje się powrócić na Ziemię.

W drugiej części opowieści chłopcy ponownie zostają przeniesieni – tym razem 3000 lat wstecz w czasie. Wracając do domu mają trochę kłopotów, co skutkuje utratą letnich wakacji. Następnie, w wyniku kolejnego niezamierzonego startu rakiety, bohaterowie trafiają na inną planetę – Tortonor – w towarzystwie dwóch przypadkowych pasażerów, Julka i Števa. W trakcie swoich przygód spotykają znanych wcześniej nadzorcy niewolników z Nyrfy oraz nową rasę rdzennych mieszkańców – Tortonorian. Odkrywają również obecność ziemskich delfinów oraz podwodnej łodzi Nautilus pod dowództwem kapitana. Ostatecznie, bohaterowie ponownie spotykają Radavara, który pomaga im powrócić na Ziemię.

3.3 KOMUNIKACJA Z OBCYM/INNYM W SOLARISIE

W miarę jak ludzkość poszerza swoje horyzonty i sięga w przestrzeń kosmiczną, pojawiają się pytania fundamentalne dotyczące egzystencji, tożsamości i możliwości komunikacji z innymi formami życia. W *Solarisie* stacja badawcza na obcej planecie stanowi arenę, na której te kwestie stają się szczególnie palące. Skupią się na próbach naukowców zrozumienia i nawiązania kontaktu z Obcym, znanym jako Ocean, który pokrywa większość powierzchni planety Solaris. Poprzez eksperymenty, analizę danych i refleksje filozoficzne, badacze stają w obliczu niezwykłych wyzwań i tajemnic, jakie stawia przed nimi ta niezwykła forma życia. Komunikacja z Obcym staje się nie tylko zadaniem naukowym, ale również osobistym i egzystencjalnym. Badacze muszą zmierzyć się nie tylko z trudnościami technicznymi, ale także z konsekwencjami emocjonalnymi, jakie niesie za sobą kontakt z czymś tak obcym i niezrozumiałym.

Opis obcego w przypadku Oceanu w ogóle nie jest łatwy. W swoim naturalnym stanie przybiera postać galaretowego oceanu, lecz z tej amorficznej formy mogą się wyłaniać wszystkie inne, takie jak mimoidy, które są strukturami przypominającymi gigantyczne rzeźby, czy symetriady – ogromne formacje, które rozwijają sie w przestrzeni w bardzo skomplikowany sposób i charakteryzują się, jak już podkreśla ich nazwa, precyzyjną symetrią. Z drugiej strony powstawają też asymetriady, które są podobne do symetriad, ale pozbawione ich cechy charakterystyznej – symetrii. Asymetriady są przez to bardziej nieprzewidywalne struktury. Najciekawszą formą są właśnie *goście* – postacie stworzone ze wspomnień naukowców, które według jednej z teorii uważają za próbę Oceanu komunikować. *Goście* są bardzo specyficzni dla każdego naukowca, ale mają jakieś cechy społeczne – pojawiają się mniej-więcej w tym samym czasie, są one jednocześnie niezwykle dokładnie złożone, jeśli chodzi o ich wygląd (np. jak Kelvin bada krew Harey odkrywa, że jest ona bardzo podobna do ludzkiej), jak i niemal niedokończone, jeśli chodzi o ich zachowywanie (np. powtarzane pytania Harey, które przypodobniają ją bardziej do małego dziecka niż do osoby dorosłej).

Naukowcy próbują komunikować się z Oceanem w każdej jego formie. Najpierw poprzez obserwację i skanowanie, później eksperymenty fizyczne i chemiczne oraz psychologię. Starają się nawiązać kontakt bezpośredni za pomocą radiokomunikatów, i kiedy okazuje się to bez wyniku, naświetlają Ocean promieniami rentgenowskimi. Mimo tych licznych wysiłków, brak zrozumienia kodu i sposobu komunikacji Oceanu prowadzi do frustracji i poczucia bezradności.

Werbalna komunikacja jest najbardziej oczywista podczas interakcji z *gośćmi*, którzy są manifestacjami wspomnień i ukrytych myśli załogi stacji. Te istoty, choć materialne, są w pewnym sensie emanacją Oceanu. Dialogi z nimi to próby zrozumienia ich natury i celu ich pojawienia się. W tym przypadku werbalna komunikacja pełni funkcję narzędzia badawczego, służącego do odkrywania intencji i mechanizmów działania Oceanu. Stanowi także odzwierciedlenie ludzkiej potrzeby zrozumienia i klasyfikacji nieznanego.

W *Solaris* wiele form przybiera właśnie komunikacja niewerbalna, które są równie ważne i często bardziej zagadkowe niż u komunikacji werbalnej. Jednym z naukowych eksperymentów prowadzonych przez załogę stacji jest naświetlanie Oceanu promieniami rentgenowskimi. To próba wywołania reakcji, która mogłaby pomóc w zrozumieniu jego struktury i sposobu funkcjonowania. Jest to forma komunikacji, gdzie impuls wyjściowy jest ludzkim działaniem technicznym, a odpowiedź – choć niewerbalna – może dostarczyć cennych informacji. Reakcje i zachowania *gości* są inną formą niewerbalnej komunikacji. Ich gesty, mimika i czyny mogą odzwierciedlać nie tylko emocje i myśli bohaterów, ale także intencje

Oceanu. Interpretacja tych niewerbalnych sygnałów stanowi poważny element interakcji z Obcym. Sam Ocean, zmieniający swoje formy i struktury, komunikuje się z badaczami na sposób, który trudno jednoznacznie zinterpretować. Te zmiany mogą być postrzegane jako odpowiedź na obecność ludzi, ich działania i emocje. Proces ten można porównać do subtelnych form komunikacji znanych z przyrody, gdzie brak słów nie oznacza braku informacji. Kontakt z Oceanem wpływa także na sny i stany podświadomości załogi. Doświadczenia te, choć osobiste i subiektywne, są kolejną warstwą niewerbalnej komunikacji, poprzez którą Ocean zdaje się oddziaływać na ludzkie umysły. Analizując sposób, w jaki autor przedstawia interakcję ludzi z zagadkowym Oceanem, można zauważyć, że obie te formy komunikacji odgrywają istotną rolę.

Różnorodne formy komunikacji w *Solaris* podkreślają złożoność i obcość Oceanu. Lem pokazuje, że zrozumienie innej formy życia może wymagać przekroczenia granic tradycyjnych metod komunikacji. Werbalne próby porozumienia, chociaż znajome i komfortowe dla ludzi, okazują się niewystarczające wobec tak odmiennej istoty jak Ocean. Niewerbalne formy, choć trudniejsze do zinterpretowania, odsłaniają głębię interakcji z nieznanym. W ten sposób Lem nie tylko ukazuje trudności związane z komunikacją międzygatunkową, ale także zachęca do refleksji nad ograniczeniami ludzkiego poznania i języka. Komunikacja z Obcym w *Solaris* staje się metaforą dla wszelkich prób zrozumienia tego, co inne i niepojęte, wskazując na konieczność otwartości na różnorodne formy wymiany informacji.

3.3.1 Analiza na podstawie modelu Jakobsona

Analizując te próby komunikacji, można zauważyć dwie odrębne płaszczyzny komunikacji, które wpisują się w model komunikacyjny Romana Jakobsona. W pierwszej płaszczyźnie nadawcą jest człowiek, a odbiorcą Ocean. Przykładem tego są eksperymenty z promieniowaniem rentgenowskim oraz próby bezpośredniej komunikacji poprzez radiokomunikaty. Naukowcy na stacji Solaris, w tym Kris Kelvin, starają się przekazać informacje i wywołać reakcje Oceanu, jednak odpowiedzi pozostają dla nich niejasne i trudne do zinterpretowania.

W drugiej płaszczyźnie sytuacja się odwraca – nadawcą jest Ocean, a odbiorcą człowiek. Najbardziej wyrazistym przykładem tego typu komunikacji są *goście*, materializacje osób z przeszłości naukowców. Te postacie, powstałe ze wspomnień, mogą być rozumiane jako sposób, w jaki Ocean próbuje komunikować się z ludźmi a tedy jako kanał komunikacyjny. Przez generowanie *gości* Ocean w pewien sposób odpowiada na obecność i działania ludzi na swojej powierzchni, chociaż metoda, jaką do tego używa, nie jest jasna do jednoznaczneho rozszyfrowywania.

Komunikacja poprzez *gości* jest złożona i wieloznaczna. Naukowcy, wchodząc w interakcje z tymi materializacjami, doświadczają głębokich przeżyć emocjonalnych i psychologicznych. Rozmowy z *gośćmi* stanowią usiłowanie zrozumienia intencji Oceanu, a także odkrycia, co te postacie mogą powiedzieć o sposobie, w jaki Ocean odbiera ludzką obecność. Jednak te rozmowy często prowadzą do jeszcze większego zamętu, podkreślając przepaść między ludzkim a obcym systemem myślenia.

Brak wspólnego kodu i kontekstu w obu płaszczyznach komunikacji prowadzi do niepowodzenia w pełnym zrozumieniu, co jest centralnym tematem powieści *Solaris*. Te próby podkreślają granice ludzkiego poznania oraz wyzwania związane z nawiązywaniem kontaktu z całkowicie obcą formą życia, co z kolei rodzi pytania o naturę inteligencji, świadomości i samej istoty komunikacji.

Analizując komunikację w *Solarisie* przez pryzmat funkcji komunikacyjnych w modelu Romana Jakobsona, możemy wyróżnić kilka kluczowych aspektów. Funkcje te – referencjalna, emotywna, konatywna, fatyczna, poetycka i metajęzykowa – pozwalają na głębsze zrozumienie prób nawiązania kontaktu z Oceanem oraz interakcji z *gośćmi*.

Wybrane sytuacje komunikacyjne w Solarisie, pokazują, jak różne funkcje komunikacyjne dominują w zależności od kontekstu interakcji. Kiedy Ocean komunikuje się z Kelvinem poprzez *gości*, najbardziej wyrazistą funkcją jest funkcja fatyczna. *Goście* pojawiają się, aby utrzymać kontakt między Oceanem a ludźmi, stanowiąc formę komunikacyjnego kanału, mimo że treść przekazu pozostaje zagadkowa. Funkcja fatyczna, skupiająca się na podtrzymywaniu samego aktu komunikacji, jest centralna w tej interakcji. Pojawienie się Harey, zmarłej ukochanej Kelvina, nie niesie ze sobą jasnego komunikatu informacyjnego, ale zmusza bohatera do interakcji, refleksji i wysiłku zrozumienia obecności tych istot. Ocean w ten sposób pokazuje, że jest świadomy obecności ludzi i chce utrzymać z nimi jakąś formę kontaktu. Tę funkcję podkreśla częsta sytuacja, kiedy Harey pyta Kelvina, gdzie jest lub czy jest tutaj, co wskazuje na potrzebę ciągłego potwierdzania obecności i kontaktu.

Chociaż inne funkcje komunikacyjne, takie jak emotywna czy referencyjna, mogą również występować w interakcjach z Oceanem, to właśnie funkcja fatyczna dominuje w przypadku komunikacji z Kelvinem przez *gości*. Podkreśla to trudność w nawiązaniu prawdziwego porozumienia i zrozumienia intencji Oceanu, ukazując jednocześnie, jak skomplikowane i wielowymiarowe mogą być próby komunikacji z obcymi formami życia.

Podsumowując, w *Solaris* komunikacja z Obcym ma różnorodne formy, zarówno werbalne, jak i niewerbalne, co uwidocznia skomplikowaną naturę Oceanu. Interakcje z *gośćmi* i reakcje Oceanu na ludzkie działania odkrywają, jak istotne są te formy komunikacji.

Werbalna komunikacja występuje przede wszystkim w dialogach z *gośćmi*, które mają na celu odkrycie ich natury i intencji. Niewerbalna komunikacja obejmuje odpowiedzi Oceanu na eksperymenty, takie jak naświetlanie promieniami rentgenowskimi, oraz obserwacje zachowań *gości*. W obu przypadkach brak wspólnego kodu i kontekstu prowadzi do trudności w zrozumieniu, co podkreśla wyzwania w komunikacji z obcą formą życia.

W oparciu o model komunikacyjny Romana Jakobsona, dominującą funkcją w *Solaris* jest funkcja fatyczna. Utrzymanie kontaktu między ludźmi a Oceanem, nawet bez pełnego zrozumienia treści przekazu, jest fundamentalne. *Goście* działają jako kanał komunikacyjny, co wskazuje na potrzebę stałej interakcji, mimo że jej znaczenie pozostaje zagadkowe. Inne funkcje, takie jak emotywna i referencyjna, również są obecne, ale to właśnie funkcja fatyczna jest najważniejsza, ukazując skomplikowaność i wielowarstwowość podejść do komunikacji z Obcym.

3.4 KOMUNIKACJA Z OBCYM/INNYM W KSIĄŻCE TAJOMSTVO DRAČEJ STENY

W poniższym podrozdziale opisane zostaną różne rodzaje kosmitów pojawiających się w dziele, sposoby ich komunikacji z bohaterami, skuteczność tej komunikacji oraz problemy, które podczas niej występują lub mogą wystąpić. Žarnay bawi się różnymi rodzajami komunikacji w swojej pracy, nie tylko między obcymi rasami, ale także dodaje komunikację międzyjęzykową z ludźmi z innych krajów.

3.4.1 Lurrydani

Lurrydani to humanoidalna rasa obcych o ludzkich kończynach, ale wydłużonych twarzach ze spiczastymi nosami pokrytymi mchem i skrywającymi ciemne oczy. Chodzą ubrani w skóry lokalnych zwierząt i pomimo prymitywnego poziomu ewolucji są dumną rasą, która nie da się zniewolić. Pomimo podobnej anatomii (mają usta), nie używają typowej mowy, ale komunikują się za pomocą kaszlu, chrząkania i kichania. Jak pokazuje postać Juraja Dominika (czechosłowackiego ambasadora), języka Lurrydanów można się nauczyć, a jednocześnie, jak pokazuje eksperyment Fera, potrafią oni porozumiewać się za pomocą gestów (Ferowi udaje się nauczyć ich gry w piłkę nożną).

Porozumiewanie się z Lurrydanami jest skomplikowanym procesem, obejmującym zarówno elementy werbalne, jak i niewerbalne. Lurrydanie posługują się dźwiękami, które stanowią podstawę ich werbalnej wymiany komunikatów. W ten sposób tworzą unikalny system językowy, który jest wymagający dla człowieka, ale możliwy do opanowania. Z kolei komunikacja niewerbalna, szczególnie za pomocą gestów, umożliwia przekazywanie informacji i instrukcji, które pokonują bariery językowe.

Obecność tłumacza, który pełni istotną funkcję w przekazywaniu komunikatów między obiema stronami, jest niezbędna do komunikacji międzyjęzykowej z Lurrydanami. Z uwagi na unikalny sposób komunikacji Lurrydanów istnieje potrzeba interpretacji tych dźwięków na zrozumiałą dla ludzi mowę. Pośrednik, jest niezbędny do dekodowania tych sygnałów i tłumaczenia ich na zrozumiałe komunikaty, co pozwala na skuteczne porozumiewanie się i nadawanie szczegółowych wiadomości. Bez takiego wsparcia komunikacja byłaby znacznie utrudniona, biorąc pod uwagę różnice kulturowe i biologiczne między Lurrydanami a ludźmi.

Międzyjęzykowość tej interakcji prowadzi do kolejnego dodatkowego problemu poza koniecznością udziału tłumacza. Jak wspomniano wcześniej, w tego typu komunikacji jej elementy są podwojone. Ma to odzwierciedlenie w analizie opartej na modelu Jakobsona.

3.4.1.1 Analiza na podstawie modelu Jakobsona

Komunikacja odbywa się za pomocą pośrednika, a obie strony są na przemian nadawcami i odbiorcami komunikatów. Tłumacz działa jako pierwotny odbiorca i wtórny nadawca w obu kierunkach komunikacji, podczas gdy uczestnicy rozmowy są zawsze pierwotnym nadawcą i wtórnym odbiorcą. Kontekstem danej sytuacji komunikacyjnej jest poszukiwanie Fera, a wskazówki prowadzą przez osadę Lurrydań, gdzie to Fero nauczył miejscowych grać w piłkę nożną, a naczelnik osady narzeka, że teraz jego współplemieńcy nie robią nic innego. Wiadomości są zakodowane w języku lurrydańskim lub słowackim.

Analizując komunikację z Lurrydanami przy użyciu modelu komunikacyjnego Jakobsona, możemy dostrzec różnorodne aspekty tej interakcji. Przykładem jest sytuacja, gdy Juraj Dominik stara się porozumieć z Lurrydanami, gdzie on jest nadawcą, a oni odbiorcami. Kiedy zaś Lurrydanie przekazują informacje o Ferze, role te się odwracają.

Kontekst komunikacyjny odgrywa ważną rolę w zrozumieniu interakcji między ludźmi a Lurrydanami. Poszukiwanie Fera i sytuacja w osadzie Lurrydanów tworzą specyficzne warunki, w których odbywa się komunikacja. Kontekst ten determinuje treść i formę komunikatów, a także wpływa na wybór kodu. Kody w tym przypadku obejmują zarówno język lurrydański, jak i słowacki, a także gesty i mimikę. Lurrydanie używają kaszlu, chrząkania i kichania jako swojego języka, co stanowi barierę dla ludzi, którzy muszą nauczyć się tego nietypowego systemu znaków, aby skutecznie się porozumiewać.

Kanały komunikacyjne, czyli środki, za pomocą których przekazywane są komunikaty, obejmują zarówno dźwięki wydawane przez Lurrydanów, jak i gesty oraz mimikę. W przypadku eksperymentu Fera, nauka gry w piłkę nożną była możliwa dzięki komunikacji za pomocą gestów, co wskazuje na elastyczność i adaptacyjność Lurrydanów w porozumiewaniu się z ludźmi. Jednak mimo sukcesu w nauce prostych czynności, takich jak kopanie piłki, wytłumaczenie bardziej skomplikowanych koncepcji, takich jak zasada spalonego, okazało się trudniejsze bez tłumacza. To pokazuje, że pomimo pewnej zdolności do wzajemnego porozumiewania się, subtelności językowe i kulturowe mogą stanowić istotną barierę.

W kontekście analizy komunikacji za pomocą modelu Jakobsona, nadawcą w jednym momencie jest człowiek, próbujący przekazać informacje Lurrydanom, natomiast w innym momencie to Lurrydanie stają się nadawcami, przekazując swoje komunikaty ludziom. Warto zwrócić uwagę na kod komunikacyjny – zarówno ludzi, jak i Lurrydanów. Lurrydanie używają specyficznych dźwięków, które są trudne do zrozumienia dla ludzi. Mimo to, dzięki pośrednikom, możliwe staje się opanowanie podstaw tego języka.

Interakcje te podkreślają istotę kodu w komunikacji. Juraj Dominik jako tłumacz i mediator jest niezbędny w dekodowaniu komunikatów, które bez jego udziału byłyby niezrozumiałe. Z kolei działania Fera pokazują, że pewne formy komunikacji, takie jak gesty i mimika, mogą być bardziej uniwersalne i zrozumiałe, mimo różnic kulturowych i biologicznych.

Ostatecznie, analiza komunikacji z Lurrydanami według modelu Jakobsona uwidacznia skomplikowaną naturę prób porozumienia się z obcą rasą. Wymaga to nie tylko znajomości języka, ale także zrozumienia kontekstu i kultury, w jakiej dany kod jest używany. To pokazuje, że komunikacja międzygatunkowa, mimo

swoich wyzwań, jest możliwa, choć wymaga dużej elastyczności i gotowości do adaptacji po obu stronach.

Dominującą funkcją komunikacyjną w tej sytuacji jest funkcja poznawcza. Ta funkcja skupia się na przekazywaniu informacji i wiedzy, co jest szczególnie istotne w kontekście interakcji międzygatunkowej, gdzie wymiana danych umożliwia zrozumienie. Przykładem dominacji funkcji poznawczej jest sytuacja, gdy Juraj Dominik, stara się porozumieć z Lurrydanami, aby zdobyć informacje na temat Fera. W tej interakcji Juraj pełni rolę nadawcy, przekazując zapytania i prośby, natomiast Lurrydanie stają się odbiorcami, którzy następnie udzielają odpowiedzi. Kiedy Lurrydanie przekazują informacje o Ferze, role te się odwracają, a funkcja poznawcza nadal pozostaje dominująca, ponieważ podstawowe jest uzyskanie precyzyjnych danych dotyczących poszukiwanego bohatera. Funkcja poznawcza jest również widoczna podczas eksperymentu Fera, który uczy Lurrydanów gry w piłkę nożną.

Rola tłumacza w tej interakcji jest zasadnicza dla funkcji poznawczej. Juraj działa jako mediator, dekodując specyficzne dźwięki Lurrydanów i tłumacząc je na zrozumiałe dla ludzi komunikaty. To pokazuje, że skuteczna komunikacja międzygatunkowa wymaga nie tylko znajomości języka, ale również głębokiego zrozumienia kulturowego kontekstu, w jakim dany kod jest używany. Funkcja poznawcza w komunikacji z Lurrydanami podkreśla znaczenie precyzyjnego i skutecznego przekazywania informacji w kontekście międzygatunkowym.

Ostatecznie, analiza komunikacji z Lurrydanami według modelu Jakobsona uwidacznia skomplikowaną naturę prób porozumienia się z obcą rasą. Wymaga to nie tylko znajomości języka, ale także zrozumienia kontekstu i kultury, w jakiej dany kod jest używany. To pokazuje, że komunikacja międzygatunkowa, mimo swoich wyzwań, jest możliwa, choć wymaga dużej elastyczności i gotowości do adaptacji po obu stronach. Funkcja poznawcza jest dominująca, gdyż głównym celem interakcji jest wymiana i przyswajanie nowych informacji, co jest istotne dla rozwoju fabuły i relacji między ludźmi a Lurrydanami.

3.4.2 Nyrfanie

Nyrfanie to obca rasa charakteryzująca się czerwonymi oczami i zdeformowaną sylwetką. Zamiast rąk mają kończyny przypominające macki i wydają się nie mieć głowy. Przebywają głównie pod powierzchnią planet, ponieważ są wrażliwi na światło

i ciepło. Jest to również powód, dla którego porywają ludzi do Lurrydy – muszą uprawiać żywność, ale sami nie mogą tego zrobić.

Nyrfanie w książce używają komunikacji werbalnej w sposób prosty, ale skuteczny. Pomimo niepełnego opanowania języka, często posługują się łamanym angielskim aby przekazać swoje polecenia lub warunki. Komunikują się bezpośrednio z porwanymi ludźmi, starając się jasno przedstawić swoje wymagania i oczekiwania, co podkreśla ich determinację w osiągnięciu celów. Ważnym aspektem jest fakt, że Nyrfanie komunikują się bez użycia pośrednika językowego, co pokazuje ich zdolność do bezpośredniej interakcji międzykulturowej z ludźmi.

3.4.2.1 Analiza na podstawie modelu Jakobsona

Sami główni bohaterowie nie komunikują się z Nyrfanami (przeważnie próbują przed nimi uciec), ale w książce pojawiają się dwie sytuacje, w których jednym z uczestników jest Nyrfan, a drugimi są Juraj Dominik i inspektor George Robinson. Kontekst pierwszego przypadku jest taki, że Nyrfanie właśnie porwali z Ziemi grupę ludzi, w tym Juraja Dominika i inspektora Robinsona, którym powierzono zadanie rozwiązania zagadki zaginięcia mieszkańców Afryki Równikowej. W tej sytuacji jeden z Nyrfanów staje się nadawcą i ogłasza ludziom ich los. Oznacza to także, że dana grupa osób jest odbiorcą jego komunikatu. Tym razem jest to kontakt bezpośredni, bo Nyrfan stara się być zrozumiany, a nie ma tłumacza.

Analizując ten przypadek przy użyciu modelu Jakobsona, widzimy, że kod, którym posłużył się Nyrfan, był łamanym angielskim. Jest to istotny element analizy, ponieważ wybór języka wpływa na skuteczność komunikacji. Użycie łamanego angielskiego przez Nyrfana może sugerować, że próbował on dostosować się do języka, który mógłby być zrozumiany przez większość porwanych, mimo że francuski byłby prawdopodobnie bardziej odpowiedni (ze względu na miejsce i czas dzieja). To z kolei podkreśla trudności w wyborze odpowiedniego kodu komunikacyjnego w sytuacjach międzykulturowych i międzygatunkowych.

Ciekawym elementem tej sytuacji jest również przekazywanie relacji przez Juraja Dominika. Opowiadając wydarzenia trzem głównym bohaterom, Dominik używa słowackiego z zamierzonymi błędami, co ma naśladować łamany angielski kosmita. Taki zabieg literacki podkreśla problem wielowarstwowej komunikacji i przekładu. Nyrfan komunikował się łamanym angielskim, który następnie został

przetłumaczony przez Dominika na łamany słowacki. To wielokrotne tłumaczenie i dostosowywanie kodu komunikacyjnego wprowadza dodatkową warstwę trudności w zrozumieniu oryginalnego przekazu.

W drugim zdarzeniu jeden z Nyrfanów zostaje wysłany jako negocjator do Błękitnego Pawilonu. Tym razem obu stronom komunikacji powierzone zostały obie funkcje – nadawcy i odbiorcy. Juraj Dominik i inspektor Robinson negocjują w imieniu mieszkańców i Lurrydanów, ale tym razem sama komunikacja opisana jest jedynie pośrednio. Chłopcy dowiadują się później od Dominika, jakie warunki postawiła sobie Nyrfania i co się stanie, jeśli ich nie spełnią.

Brak szczegółowego opisu samej rozmowy i użytego kodu wprowadza pewien poziom niepewności. Możemy jedynie przypuszczać, że komunikacja odbyła się bezpośrednio, a negocjacje były prowadzone w języku, który obie strony mogły zrozumieć. Ta sytuacja pokazuje, jak istotne jest zaufanie do pośredników i ich zdolność do wiernego przekazania informacji. Rola pośrednika, podobnie jak w pierwszym przypadku, jest krytyczna, a jego kompetencje językowe i kulturowe mogą zdecydować o powodzeniu komunikacji.

W analizie komunikacji z Nyrfanami według modelu Romana Jakobsona, dominującą funkcją komunikacyjną jest funkcja imperatywna (apelatywna). Funkcja ta skupia się na wywołaniu reakcji lub działania u odbiorcy, co jest zasadnicze w kontekście interakcji, w których Nyrfani komunikują swoje polecenia lub warunki ludziom.

Pierwsza sytuacja, w której Nyrfan komunikuje się z grupą porwanych ludzi, w tym z Jurajem Dominikiem i inspektorem George'em Robinsonem, doskonale ilustruje dominację funkcji imperatywnej. Nyrfan, jako nadawca, używa łamanego angielskiego, aby ogłosić ludziom ich los i nakreślić ich przyszłe zadania. W tym przypadku komunikat ma na celu nie tylko informowanie, ale przede wszystkim wywołanie określonych działań u odbiorców – podporządkowanie się poleceniom Nyrfanów i zaakceptowanie ich roli w uprawie żywności na Lurrydzie. Wybór języka, mimo że niedoskonały, jest próbą maksymalnego dostosowania się do zrozumienia przez ludzi, co pokazuje, że Nyrfanom zależy na skuteczności przekazu, nawet kosztem jego precyzji.

W drugiej sytuacji, kiedy Nyrfan pełni rolę negocjatora w Błękitnym Pawilonie, funkcja imperatywna również dominuje. Chociaż szczegóły rozmowy nie są bezpośrednio opisane, wiemy, że Nyrfan przekazuje warunki, jakie muszą

zostać spełnione przez ludzi i Lurrydanów. Juraj Dominik i inspektor Robinson, jako przedstawiciele ludzi i Lurrydanów, stają się odbiorcami tych warunków, które mają wywołać określone działania z ich strony. Brak szczegółowego opisu rozmowy wprowadza pewien poziom niepewności, jednak jasne jest, że celem komunikacji było skłonienie ludzi i Lurrydanów do spełnienia warunków postawionych przez Nyrfanów.

Ponieważ komunikacja z Nyrfanami koncentruje się na przekazywaniu poleceń i warunków, które mają bezpośredni wpływ na działania ludzi i innych ras bardzo ważną rolę odgrywa funkcja imperatywna. Przekazywanie tych poleceń w łamanym angielskim, a następnie relacjonowanie ich przez Juraja Dominika w łamanym słowackim, podkreśla dodatkowe trudności i warstwy w procesie komunikacji. Jednak mimo tych barier, funkcja imperatywna pozostaje dominująca, ponieważ głównym celem jest wywołanie reakcji i działania zgodnie z wolą Nyrfanów.

Interakcje te pokazują, jak istotne jest skuteczne przekazywanie poleceń i wytycznych w kontekście międzygatunkowym. Rola pośredników, takich jak Juraj Dominik, jest centralna w dekodowaniu i przekazywaniu tych komunikatów, co dodatkowo podkreśla znaczenie funkcji imperatywnej. Kompetencje językowe i kulturowe pośredników mogą znacząco wpływać na skuteczność komunikacji, co jest szczególnie ważne, gdy stawką są istotne działania i decyzje.

Podsumowanie analizy komunikacji z Nyrfanami z perspektywy modelu Jakobsona ukazuje ich prostą, ale skuteczną werbalną interakcję, często opartą na łamanym angielskim, bez pośrednictwa tłumacza. Dominującą funkcją jest imperatywna, gdzie Nyrfanie przekazują jasne polecenia i warunki, mające na celu wywołanie określonych działań u ludzi i Lurrydanów. Rolę pośredników, jak Juraj Dominik, podkreśla się jako fundamentalną w przekazywaniu tych komunikatów, co dodatkowo komplikuje wielokrotne tłumaczenie i dostosowywanie kodu komunikacyjnego. Model Jakobsona pomaga zrozumieć, jak każdy element komunikacyjny wpływa na skuteczność przekazywania poleceń i wytycznych w tym kontekście.

3.4.3 Ariolani

Mieszkańcy Arioly charakteryzują się unikalnymi cechami fizycznymi, które wyraźnie odróżniają ich od ludzi. Przede wszystkim ich głowy są dwukrotnie większe niż ludzkie, co nadaje im wyrazisty i nieproporcjonalny wygląd. Wysokie czoło

dodatkowo potęguje wrażenie intelektualnej przewagi oraz tajemniczości. Najbardziej intrygującą cechą są ich oczy – niezwykle przyjazne, głębokie i niebieskie, które emanują nieziemskim spokojem i empatią. Brak ust jest zastąpiony przez kępkę splecionych ze sobą wężowatych wyrostków, co sugeruje, że komunikacja mieszkańców Arioly może odbywać się na zupełnie innych zasadach niż werbalna wymiana zdań znana ludziom. Te wyjątkowe cechy fizjonomiczne nie tylko podkreślają odmienność Ariolan, ale także prowokują do refleksji nad różnorodnością form życia we wszechświecie oraz możliwościami alternatywnych metod komunikacji.

W dziele spotkania bohaterów z przedstawicielem Ariolanów, Radavarem, stanowią trzonowe momenty fabuły, które podkreślają znaczenie tej rasy w kontekście technologii i komunikacji. Pierwsze spotkanie odbywa się na końcu pierwszej części, a kolejne na końcu drugiej części, kiedy to Radavar pomaga bohaterom wrócić na Ziemię. Spotkania te są nie tylko narracyjnie zasadnicze, ale także wprowadzają czytelnika w niezwykły świat komunikacyjny Ariolanów, który różni się nie tylko od ludzkiego sposobu komunikacji, ale też od sposobów komunikacji innych ras obcych przedstawionych w dziele.

Ariolanie, jako rasa odpowiedzialna za budowę zaawansowanych statków kosmicznych i najnowszej technologii przedstawionej w utworze, posiadają wyjątkowy sposób komunikacji, który jest zgodny z ich nieziemskim wyglądem. W przeciwieństwie do ludzi oraz innych obcych ras, Ariolanie nie używają mowy dźwiękowej. Zamiast tego komunikują się telepatycznie, przekazując swoje myśli bezpośrednio do umysłów rozmówców. Taki sposób komunikacji pozwala na prowadzenie wielu rozmów jednocześnie, co znacznie zwiększa efektywność wymiany informacji.

Telepatyczna komunikacja Ariolanów oferuje liczne korzyści, zarówno w kontekście indywidualnych interakcji, jak i szerszych działań społecznych. Jedną z najważniejszych zalet jest możliwość natychmiastowego przekazywania myśli i uczuć, co eliminuje potencjalne nieporozumienia wynikające z interpretacji tonu głosu czy mowy ciała. Ponadto, zdolność komunikacji w języku odbiorcy pozwala na bezproblemowe porozumiewanie się z przedstawicielami innych ras, co jest szczególnie istotne w międzygwiezdnych kontaktach i współpracy.

Podczas pierwszego spotkania bohaterowie dowiadują się o tych niezwykłych zdolnościach komunikacyjnych Ariolanów. Sposób, w jaki Ariolanie przekazują myśli, jest nie tylko fascynujący, ale również efektywny, gdyż pozwala na wymianę

skomplikowanych idei i emocji bez potrzeby przerywania rozmowy lub oczekiwania na odpowiedź. Ta forma komunikacji jest także niezwykle intymna, umożliwiając głębsze zrozumienie i empatię między rozmówcami.

Ostatecznie, telepatyczna komunikacja Ariolanów podkreśla zaawansowanie technologiczne i kulturowe tej rasy, sugerując jednocześnie, że rozwój technologii może iść w parze z ewolucją zdolności mentalnych. To niezwykłe połączenie zaawansowanej technologii z telepatyczną komunikacją stawia Ariolanów w roli mistrzów zarówno w dziedzinie inżynierii, jak i interpersonalnych relacji, co czyni ich niezwykle interesującymi i kompleksowymi postaciami w analizowanym dziele.

3.4.3.1 Analiza na podstawie modelu Jakobsona

W analizie komunikacji z Ariolanami według modelu Romana Jakobsona nieobojętne jest zrozumienie roli nadawcy i odbiorcy. Nadawcą w tym kontekście jest przedstawiciel Ariolanów, Radavar, który poprzez swoje zdolności telepatyczne przekazuje myśli i informacje. Odbiorcami są główni bohaterowie dzieła, którzy doświadczają komunikacji na zupełnie nowym poziomie. Telepatyczna zdolność Ariolanów pozwala na bezpośredni przekaz myśli, co eliminuje tradycyjne bariery językowe i umożliwia natychmiastowe zrozumienie.

Kod używany w tej komunikacji jest również niezwykle istotny. W tradycyjnej komunikacji kodem jest język werbalny, zawierający słowa i gramatykę. W przypadku Ariolanów kodem jest zestaw myśli i obrazów mentalnych, które są bezpośrednio przekazywane od nadawcy do odbiorcy. Ten sposób komunikacji pozwala na precyzyjne przekazywanie zarówno abstrakcyjnych pojęć, jak i konkretnych informacji bez konieczności interpretacji językowej, co znacznie zwiększa efektywność i jasność przekazu.

Spotkania bohaterów z Radavarem mają miejsce w strategicznych momentach fabuły – na końcu pierwszej i drugiej części dzieła. Kontekst tych spotkań jest pełen napięcia i oczekiwania, co podkreśla wagę przekazywanych informacji. Radavar, jako przedstawiciel zaawansowanej technologicznie rasy, dostarcza bohaterom wiedzy niezbędnej do ich przetrwania i powrotu na Ziemię, co czyni kontekst tych interakcji krytycznym dla przebiegu fabuły.

Kanał komunikacyjny w przypadku Ariolanów jest jednym z najbardziej unikalnych elementów. Tradycyjnie kanałem komunikacji jest fala dźwiękowa, przekazująca słowa od nadawcy do odbiorcy. Jednakże Ariolanie wykorzystują

telepatię, co oznacza, że kanałem komunikacyjnym jest bezpośredni transfer myśli między umysłami. Taki kanał neutralizuje potrzebę fizycznej obecności fal dźwiękowych i umożliwia komunikację na duże odległości, a także w warunkach, gdzie tradycyjna komunikacja byłaby niemożliwa. Co więcej, użycie telepatii wyklucza wszelkie możliwe szumy komunikacyjne, takie jak hałas otoczenia, niejasność mowy, zakłócenia techniczne czy błędy w interpretacji (spowodowane odrębnym językiem i kulturą, czy odrębnymi doświadczeniami w życiu). Telepatia, poprzez bezpośrednie przekazywanie myśli, redukuje te szumy do zera, zapewniając czystość i precyzję przekazu.

W ten sposób, analiza komunikacji z Ariolanami poprzez model Jakobsona ukazuje zaawansowanie i unikalność tego procesu. Nadawca (Radavar) i odbiorcy (bohaterowie) uczestniczą w wymianie myśli poprzez telepatyczny kod, w kontekście centralnych momentów fabuły, za pomocą wyjątkowego kanału komunikacyjnego. Dzięki eliminacji szumów, telepatyczna komunikacja Ariolanów nie tylko różni się od ludzkiej, ale także przewyższa ją pod względem efektywności i precyzji, co stanowi znaczącą przewagę w wymianie informacji.

Podczas pierwszego spotkania bohaterowie doświadczyli, jak Radavar przekazał im niezwykle bogate informacje telepatycznie w ciągu jednej minuty, co w przypadku tradycyjnej komunikacji werbalnej zajęłoby trzy do czterech godzin. To pokazuje, że głównym celem komunikacji było dostarczenie specyficznych treści i wiedzy, koniecznej do zrozumienia technologii Ariolanów oraz ich planów.

Radavar wyjaśnił bohaterom powody, dla których Ariolanie dostarczyli Nyrfańskim ciemiężycielom małe statki kosmiczne oraz dlaczego pozostawili skryte statki na planetach, które odwiedzają. Te informacje miały szczegółowe znaczenie dla rozwoju fabuły, a ich przekazanie telepatyczne umożliwiło natychmiastowe zrozumienie bez ryzyka interpretacyjnych błędów.

Dodatkowo, Radavar opowiedział o tunelu czasowym, który pozwalałby wszystkim powrócić do momentu sprzed porwania, wraz z usunięciem wspomnień. To również było istotną częścią funkcji komunikacyjnej, gdyż pozwalało to bohaterom zrozumieć pełen zakres możliwości Ariolanów w kontekście podróży czasowych i manipulacji pamięcią.

Podsumowując, funkcja referencyjna w komunikacji z Ariolanami dominowała poprzez precyzyjne przekazywanie zasadniczych informacji oraz

szczegółowe wyjaśnienia, które miały decydujące znaczenie dla fabuły i dalszych działań bohaterów. Telepatyczny sposób komunikacji umożliwił natychmiastowe i skuteczne przekazanie tych treści, co było potrzebne dla dynamicznego rozwoju wydarzeń opisanym w dziele.

Rozdział analizuje komunikację z Ariolanami za pomocą modelu Romana Jakobsona. Ariolanie, wyróżniający się fizycznie dużymi głowami i brakiem ust, używają niewerbalnej, telepatycznej formy komunikacji. Ta metoda przekazywania myśli bezpośrednio do umysłów rozmówców eliminuje bariery językowe i zmniejsza ryzyko nieporozumień, zwiększając efektywność wymiany informacji.

Zalety telepatycznej komunikacji Ariolanów obejmują natychmiastowe przekazywanie myśli i uczuć, co pozwala na głębsze zrozumienie i empatię między rozmówcami. Brak potrzeby interpretacji tonu głosu czy mowy ciała eliminuje potencjalne nieporozumienia. Dodatkowo, możliwość komunikacji w języku odbiorcy ułatwia międzygwiezdne kontakty i współpracę. Jednakże, brak werbalnej wymiany zdań może ograniczać bogactwo ekspresji emocjonalnej i subtelności, które są obecne w komunikacji werbalnej.

Dominującą funkcją komunikacyjną w interakcji z Ariolanami jest funkcja poznawcza (referencyjna). Koncentruje się ona na przekazywaniu informacji i konkretnych treści niezbędnych dla fabuły. Telepatyczna forma komunikacji pozwala na precyzyjne i efektywne przekazywanie istotnych informacji, co jest niezbędne dla zrozumienia technologii Ariolanów i dalszego rozwoju wydarzeń w utworze.

3.4.4 Tortonorani

Ostatnią pozaziemską rasą spotykaną w tym dziele są Tortonorani. Ta rasa jest właśnie najbliższa do człowieka ze względu na wygląd i też na sposob komunikacji. Mieszkańcy Tortonora są opisani jako niscy, z długimi ramionami i muskularnymi nogami, i tak trochę przypominają wczeszniejszy stopień w ewolucji człowieka. To potwierdzają też ich niskie czoła i gęste nieuczesane włosy. Ich twarz jest zdominowana przez szeroki i płaski nos.

Komunikacja, jak już wspomniano, jest również najbliższa tej ziemskiej, ostatnio dotyczy komunikacji werbalnej, a odróżnia ją jedynie inny język. Niestety, w tym przypadku bohaterowie nie mają tłumacza, jak podczas komunikacji z Lurrydanami, i mogą jedynie domyślać się znaczenia słów. Nieco w ramach komicznej rozrywki, podczas gdy kilku bohaterów stara się zrozumieć, o czym mówią rdzenni mieszkańcy i nawiązać z nimi kontakt, ich wypowiedzi przechodzą od jąkającej

się grzeczności, przez mieszankę wierszy nauczonych do szkoły, po pewne siebie wyjaśnienie przepisu kulinarnego, wybór porzekadeł i sloganów reklamowych.

3.4.4.1 Analiza na podstawie modelu Jakobsona

Analizując komunikację z mieszkańcami Tortonora przy użyciu modelu komunikacyjnego Romana Jakobsona, możemy dostrzec różnorodne aspekty tej interakcji, które podkreślają jej bliskość do ludzkiej komunikacji, mimo pewnych unikalnych elementów.

Nadawcą w tej komunikacji są mieszkańcy Tortonora, którzy próbują przekazać informacje swoim gościom, czyli bohaterom książki. Z drugiej strony, bohaterowie stają się nadawcami, gdy próbują odpowiedzieć lub zadać pytania. Odbiorcami są obie strony na zmianę, co jest typowe dla dialogu. Ponieważ obie strony starają się zrozumieć siebie nawzajem pomimo braku wspólnego języka staną się tak ludzie i Tortonorani za równo nadawcami jak i odbiorcami danej komunikacji.

Kod komunikacyjny używany przez Tortororanów to ich rodzimy język, który jest nieznany bohaterom. Bohaterowie muszą polegać na domysłach i kontekście, aby zrozumieć przekaz, co wprowadza elementy nieporozumienia i zabawnych sytuacji, jak opisano w narracji. Próby zrozumienia mowy Tortororanów przez bohaterów, mimo że czasami komiczne, ukazują trudności w dekodowaniu nieznanego języka. Brak tłumacza, jak w przypadku Lurrydanów, sprawia, że komunikacja staje się bardziej skomplikowana i wymaga większego wysiłku intelektualnego oraz cierpliwości.

Kontekst komunikacyjny odgrywa również istotną rolę w tej interakcji. Bohaterowie znajdują się na obcej planecie i próbują nawiązać kontakt z miejscowymi, co wymaga od nich adaptacji do nowej sytuacji. Kontekst, w jakim odbywa się komunikacja, determinuje treść i formę przekazywanych komunikatów, a także wpływa na sposób, w jaki kod jest interpretowany przez obie strony. Próby zrozumienia i odpowiedzi, które przechodzą od jąkającej się grzeczności po recytacje wierszy czy przepisy kulinarne, ukazują, jak kontekst sytuacyjny wpływa na komunikację.

Kanał komunikacyjny w przypadku Tortororanów jest werbalny, co odróżnia ich od innych ras w książce, które mogą używać bardziej nietypowych form komunikacji. Werbalny kanał komunikacyjny, mimo różnic językowych, jest najbardziej zbliżony do ludzkiego, co pozwala na bardziej bezpośrednią

interakcję. Bohaterowie starają się wykorzystać swoje umiejętności językowe i kontekstowe, aby zrozumieć mieszkańców Tortonora, co podkreśla rolę kanału komunikacyjnego w procesie porozumiewania się.

Dominującą funkcją komunikacyjną w interakcji z mieszkańcami Tortonora jest funkcja poznawcza, która w modelu Jakobsona odnosi się do przekazywania informacji i odniesień do rzeczywistości, co jest bardzo ważne w kontekście prób porozumienia się bohaterów z Tortororanami. W tej sytuacji, głównym celem komunikacji jest zdobycie i wymiana konkretnych informacji między bohaterami a mieszkańcami Tortonora.

Mieszkańcy Tortonora próbują przekazać istotne informacje swoim gościom, a bohaterowie starają się zrozumieć przekazywane treści i odpowiedzieć na nie. Funkcja poznawcza jest tutaj dominująca, ponieważ obie strony koncentrują się na wymianie faktów, opisów i wskazówek, które są kluczowe dla nawiązania wzajemnego zrozumienia i porozumienia. Bez tej funkcji komunikacja nie spełniałaby swojego podstawowego celu – wymiany istotnych informacji, które pozwalają na skuteczne interakcje międzykulturowe i międzygatunkowe.

Kolejnym istotnym aspektem dominującej funkcji poznawczej jest kontekst sytuacyjny, który wpływa na interpretację przekazywanych informacji. Bohaterowie znajdują się na obcej planecie i muszą szybko adaptować się do nowego środowiska, co wymaga od nich zdobycia jak najwięcej informacji od mieszkańców Tortonora. Kontekst ten determinuje treść przekazywanych komunikatów i wpływa na sposób, w jaki kod jest interpretowany przez obie strony. Próby zrozumienia i odpowiedzi, które przechodzą od jąkającej się grzeczności po recytacje wierszy czy przepisy kulinarne, ukazują, jak kontekst sytuacyjny wpływa na komunikację i zrozumienie.

Warto również zauważyć, że mimo braku wspólnego języka, bohaterowie starają się wykorzystać dostępne zasoby, aby zrozumieć i odpowiedzieć na komunikaty mieszkańców Tortonora. Funkcja poznawcza jest zatem wspierana przez wysiłki bohaterów w dekodowaniu nieznanego języka i adaptacji do nowych warunków komunikacyjnych. To podkreśla znaczenie tej funkcji w procesie nawiązywania skutecznej komunikacji, nawet w obliczu barier językowych i kulturowych.

Podsumowując, dominująca funkcja poznawcza w komunikacji z mieszkańcami Tortonora jest zasadnicza dla zrozumienia i analizy tej interakcji.

Funkcja ta pozwala na skuteczne przekazywanie i odbieranie istotnych informacji, co jest niezbędne dla osiągnięcia wzajemnego porozumienia i nawiązania konstruktywnej komunikacji. Dzięki analizie tej funkcji, możemy lepiej zrozumieć, jak bohaterowie radzą sobie z wyzwaniami komunikacyjnymi i jakie strategie stosują, aby pokonać bariery językowe i kulturowe, co jest potrzebne dla ich przetrwania i sukcesu w nowym środowisku.

Rozdział opisuje rasę Tortonoranów, którzy są fizycznie i komunikacyjnie najbliżsi ludziom spośród wszystkich ras przedstawionych w dziele. Tortonoranie są niscy, mają długie ramiona, muskularne nogi, niskie czoła, gęste włosy oraz szeroki, płaski nos. Ich komunikacja jest werbalna i opiera się na języku, co różni ich od innych ras, które używają bardziej nietypowych form komunikacji. Bohaterowie nie posiadają tłumacza, co prowadzi do zabawnych sytuacji, gdy próbują zrozumieć język Tortonoranów i nawiązać kontakt.

Analiza komunikacji z Tortonoranami przy użyciu modelu Romana Jakobsona ukazuje kilka kluczowych aspektów. Komunikacja jest dialogiem między Tortonoranami (nadawcami) a bohaterami (odbiorcami), którzy próbują wzajemnie się zrozumieć pomimo braku wspólnego języka. Kodem komunikacyjnym jest rodzimy język Tortonoranów, który bohaterowie starają się zrozumieć poprzez domysły.

4 ZAKOŃCZENIE

W niniejszej pracy dokonano analizy tematu komunikacji z obcym w literaturze fantastyczno-naukowej na przykładzie wybranych dzieł Stanisława Lema i Jozefa Žarnaya. Prześledzono różnorodne aspekty interakcji między ludźmi a istotami pozaziemskimi, zwracając uwagę na złożoność tego procesu oraz konsekwencje wynikające z braku wspólnego kodu komunikacyjnego i kanału przekazu. Literatura science fiction, jako pole eksploracji granic ludzkiej wiedzy i doświadczenia, ukazuje nie tylko techniczne trudności komunikacyjne, ale także głębsze dylematy egzystencjalne człowieka.

Analizując prace Stanisława Lema i Jozefa Žarnaya, udało się wykazać, jak ci autorzy używają literackich narzędzi do refleksji nad ludzkimi lękami, marzeniami oraz naszym miejscem we wszechświecie. Obserwując postacie ludzkie i Obcych, czytelnik może dostrzec metaforyczne odzwierciedlenia rzeczywistych wyzwań komunikacyjnych między różnymi kulturami czy jednostkami.

Jak już wspomniano, ponieważ komunikacja z Ariolanami była telepatyczna, udało się pokazać, jak redukcja wszystkich szumów może prowadzić do bezwysiłkowej wymiany myśli. Podczas gdy interakcja z ludźmi z Tortonoru miała tak wiele podobieństw do komunikacji z obcokrajowcem, że niemal zneutralizowała ekscytujący efekt rozmowy z obcą rasą. Jak już wspomniano, ponieważ komunikacja z Ariolanami była telepatyczna, udało się pokazać, jak redukcja wszystkich szumów może prowadzić do bezwysiłkowej wymiany myśli. Jednocześnie interakcja z ludźmi z Tortonoru miała tak wiele podobieństw do komunikacji z obcymi, że niemal zneutralizowało to ekscytujący efekt rozmowy z obcą rasą. Pozostałe dwa typy obcych z książki *Tajomstvo dračej steny* miały specyficzną fizjonomię, która przekładała się na ich użycie języka werbalnego, jak Lurrydanie z ich kliknięciami i kaszlnięciami. W przeciwieństwie do sugerowanej prostoty Tortonora, rozmowy z Nyrfanami są wieloaspektowe nie tylko ze względu na ich obce pochodzenie, ale także ze względu na używanie przez nich języka używanego na Ziemi. Podsumowując, Žarnay w swojej książce wykorzystał szeroką gamę Obcych, z których każdy ma swój odrębny typ mowy, który można przypisać docelowemu dziecięcemu czytelnikowi.

Z drugiej strony Ocean Lema przyniósł nowe szczyty komplikacji w komunikacji. Niektóre z jego interakcji można wytłumaczyć jako próbę komunikacji, jednak ostatecznie wszystko to jest tylko spekulacją ze względu na niemożność nawiazania, z ludzkiego punktu widzenia, jakiejkolwiek w pełni udanej konwersacji. Jak pokazała analiza, podczas gdy początkowo problem polegał na nawiązaniu połączenia, nawet gdy Harey została

przedstawiona jako środek komunikacji dla ludzi i Oceanu, wciąż brakowało im wspólnego kodu, który byłby zrozumiały przynajmniej na podstawowym poziomie.

Praca potwierdza, że literatura fantastyczno-naukowa nie tylko bawi czytelników intrygującymi wizjami kosmosu, ale także stawia ważne pytania o naszą kondycję ludzką i nasze możliwości porozumienia się z tym, co nieznane. Znalezienie wspólnego języka z Obcymi w literaturze to symboliczny sposób na poszukiwanie porozumienia między ludźmi w rzeczywistym świecie.

Dzięki analizie dzieł Lema i Žarnaya oraz zastosowaniu teoretycznego modelu komunikacji Romana Jakobsona, praca ta wnosi istotny wkład do literaturoznawstwa, filozofii, socjologii oraz nauk o komunikacji, podkreślając uniwersalne znaczenie komunikacji jako fundamentu naszej egzystencji. Jestem przekonana, że dalsze badania w tym kierunku mogą wzbogacić naszą wiedzę o ludzkiej naturze i naszych możliwościach porozumienia się wobec nieznanego.

5 RESUMÉ

Tato diplomová práce se zabývá tématem komunikace s mimozemskými bytostmi ve vědecko-fantastické literatuře, přičemž hlavním zaměřením jsou díla Stanisława Lema *Solaris* a Jozefa Žarnaya *Tajomstvo dračej steny*. Cílem práce je analyzovat způsoby, jakými tito autoři zobrazují komunikaci s neznámými a jaké problémy a řešení v této oblasti nabízejí. Literatura science fiction často slouží jako metafora pro obtíže v komunikaci mezi různými kulturami či jednotlivci.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část začíná definicí komunikace a rozborem komunikačního modelu Romana Jakobsona, což umožňuje hlubší pochopení různých aspektů komunikace v kontextu science fiction. Následuje charakteristika vědecko-fantastického žánru s důrazem na jeho edukační a morální funkce. Dále se práce věnuje pojmu „mimozemšťan" a jeho roli v literatuře, včetně charakteristik mimozemských bytostí a jejich symbolického významu.

Praktická část se zaměřuje na detailní analýzu komunikace s mimozemšťany ve vybraných dílech Lema a Žarnaya. Cílem je identifikovat hlavní problémy vyplývající z komunikace s mimozemskými bytostmi a zkoumat, jak autoři používají literární nástroje k exploraci těchto problémů. Významným bodem je zde také analýza práce Aleksandry Potockej-Woźniak, která se zabývala komunikací v dílech Lema pomocí Jakobsonova modelu.

V závěru práce vyšlo najevo, že oba autoři používají své literární díla k reflexi lidských strachů, snů a našeho místa ve vesmíru. Zatímco Žarnay využívá širokou škálu mimozemšťanů s různými typy komunikace, což také poukazuje na fakt, že svými knihami cílil zejména na dětského čtenáře, Lem představuje komplikace komunikace prostřednictvím interakce s Oceánem, který reflektuje hlubší existenciální dilemata.

Práce potvrzuje, že literatura science fiction nejen zábavně představuje vesmírné vize, ale také klade důležité otázky ohledně lidské podstaty a schopností komunikace s neznámým. Analýza děl Lema a Žarnaya pomocí Jakobsonova teoretického modelu komunikace přináší cenné poznatky pro literární vědu, filozofii, sociologii a vědy o komunikaci, které zdůrazňují význam komunikace jako základu lidské existence. Dále doporučuje pokračovat ve výzkumu této oblasti, který může obohatit naše porozumění lidské přirozenosti a našich komunikačních schopností tváří v tvář neznámému.

Práce je napsána v polském jazyce a má rozsah 42 stran. Podstata práce je teoreticko-praktická.

6 BIBLIOGRAFIA

Altman, I. i Dalmas, T. A. (1973). *Social penetration: The development of interpersonal relationships.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Dance, F. E. (1970). The 'Concept' of Communication. *Journal of Communication*(20), 201-210.

Dołęga, J. M. (1991). Z podstawowych zagadnień komunikacji. *Studia Teologiczne*(9), strony 305-316. Pobrano z lokalizacji https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Teologiczne_Bialystok_Drohiczyn_Lomza/Studia_Teologiczne_Bialystok_Drohiczyn_Lomza-r1991-t9/Studia_Teologiczne_Bialystok_Drohiczyn_Lomza-r1991-t9-s305-316/Studia_Teologiczne_Bialystok_Drohiczyn_Lomza-r1991-t9-s30

Frączek, A. (2012). Komunikacja interpersonalna. *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość, 9*, strony 118-131. Pobrano 2024 z lokalizacji https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-fbd0e46d-827c-4d75-8b62-89d6d68c54d3

Graaf, V. (1975). *Homo Futurus.* (Z. Fonferko, Tłum.) Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. Pobrano 2024 z lokalizacji https://filspol.files.wordpress.com/2014/05/v-graaf-homo-futurus-frgm.pdf&ved=2ahUKEwjrt_Kf1eWFAxXBzgIHHeF-CJoQFnoECBUQAQ&usg=AOvVaw0IucgyXYrU5ZO6MIwWO_6Q

Hall, E. T. (1959). *The Silent Language.* New York: Doubleday & Company.

Heinlein, R. A. (1977). Science Fiction: Its Nature, Faults and Virtues. W D. Knight, *The Science Fiction Novel: Imagination and Social Criticism* (str. 9). New York: Harper and Row.

Chomsky, N. (1966). *Syntaktické struktury.* Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd. Pobrano z lokalizacji https://library.upol.cz/arl-upol/cs/detail-upol_us_cat-m0291595-Syntakticke-struktury/?disprec=10&iset=3&pg=1

Jakobson, R. (1960). Poetyka w świetle językoznawstwa. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej, 51*(2), 431-473.

Keller, L. (1997). Stanisław Lem's Theory of Science Fiction Literature. *Occasional Paper No. 11, Polish Studies*, 3. Pobrano 4 28, 2024 z lokalizacji https://www.academia.edu/42851920/STANIS%C5%81AW_LEMS_THEORY_OF_SCIENCE_FICTION_LITERATURE

Kopij, K. (2017). Teoria komunikacji a propaganda w numizmatyce rzymskiej. *Wiadomości Numizmatyczne, 1-2*(203-204), strony 63-83.

Kulczycki, E. i Wendland, M. (2014). O kulturalistycznej teorii komunikacji. *Kultura - Media - Teologia*(16), strony 9-25.

Lem, S. (2012). *Dzienniki Gwiazdowe.* Kraków: Wydawnictwo literackie.

Lem, S. (2012). *Solaris.* Kraków: Wydawnictwo literackie.

Littlejohn, S. W. i Foss, K. A. (2011). *Theories of Human Communication* (wyd. 10.). Long Grove, Inc., Illinois: Waveland Press. Pobrano 4 28, 2024 z lokalizacji https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=dfUYAAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR3&dq=definition+of+human+communication&ots=acuSTSV1uj&sig=n3eUJnjdeF7IkhKfQ9dvEbFc81g&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Müglová, D. (2018). *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža.* Bratislava: Enigma Publishing, s. r. o.

Niewiadowski, A. i Smuszkiewicz, A. (1990). Kosmici. *Leksykon polskiej literatury fantastycznonaukowej*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Petráčková, V. i Kraus, J. (2005). vedecko-fantastický. *Slovník cudzích slov (akademický)*, 1054 s. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo - Mladé letá. Pobrano Czerwiec 12., 2024 z lokalizacji https://slovnik.juls.savba.sk/?w=vedecko-fantastick%C3%BD&s=exact&c=J761&cs=&d=scs#

Potocka-Woźniak, A. (2022). Scenariusze komunikacji z Obcym na podstawie wybranych dzieł Stanisława Lema. *Konteksty Kultury*(3), 407-420. Pobrano z lokalizacji https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1124255

PWN. (b. d.). fantastyka naukowa. *Słownik języka polskiego PWN*. Pobrano Czerwiec 12., 2024 z lokalizacji https://sjp.pwn.pl/szukaj/fantastyka%20naukowa.html

PWN. (b. d.). obcy. *Słownik języka polskiego PWN*. Pobrano Czerwiec 17., 2024 z lokalizacji https://sjp.pwn.pl/slowniki/obcy.html

Sławiński, J., Głowiński, M., Kostkiewiczowa, T. i Okopień-Sławińska, A. (1976). Science fiction. *Słownik terminów literackich*, 397-398. (J. Sławiński, Red.) Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich.

Slusser, G. E. i Rabkin, E. S. (1987). *Aliens: the anthropology of science fiction.* (Y. D. Mattson, Red.) Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press. Pobrano Czerwiec 17., 2024 z lokalizacji https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=JvOTGx2S6UgC&oi=fnd&pg=PR7&d

q=definition+of+alien+in+science+fiction&ots=n8Vm8CpVUg&sig=hZdOn3M0ql00FSpXKbfGn3ICnUY&redir_esc=y#v=snippet&q=%22alien%20is%22&f=false

Weir, A. (2021). *Project Hail Mary.* New York: Ballantine Books.

Żmigrodzki, P. (b. d.). fantastyka naukowa. *Wielki słownik języka polskiego*. (P. Żmigrodzki, Red.) Pobrano Czerwiec 12., 2024 z lokalizacji Wielki słownik języka polskiego - fantastyka naukowa: https://wsjp.pl/haslo/podglad/59761/fantastyka-naukowa

Żmigrodzki, P. (b. d.). obcy. *Wielki słownik języka polskiego*. (P. Żmigrodzki, Red.) Pobrano Czerwiec 17., 2024 z lokalizacji https://wsjp.pl/haslo/do_druku/2049/obcy

Žarnay, J. (1973). *Tajomstvo dračej steny.* Bratislava: Mladé letá.